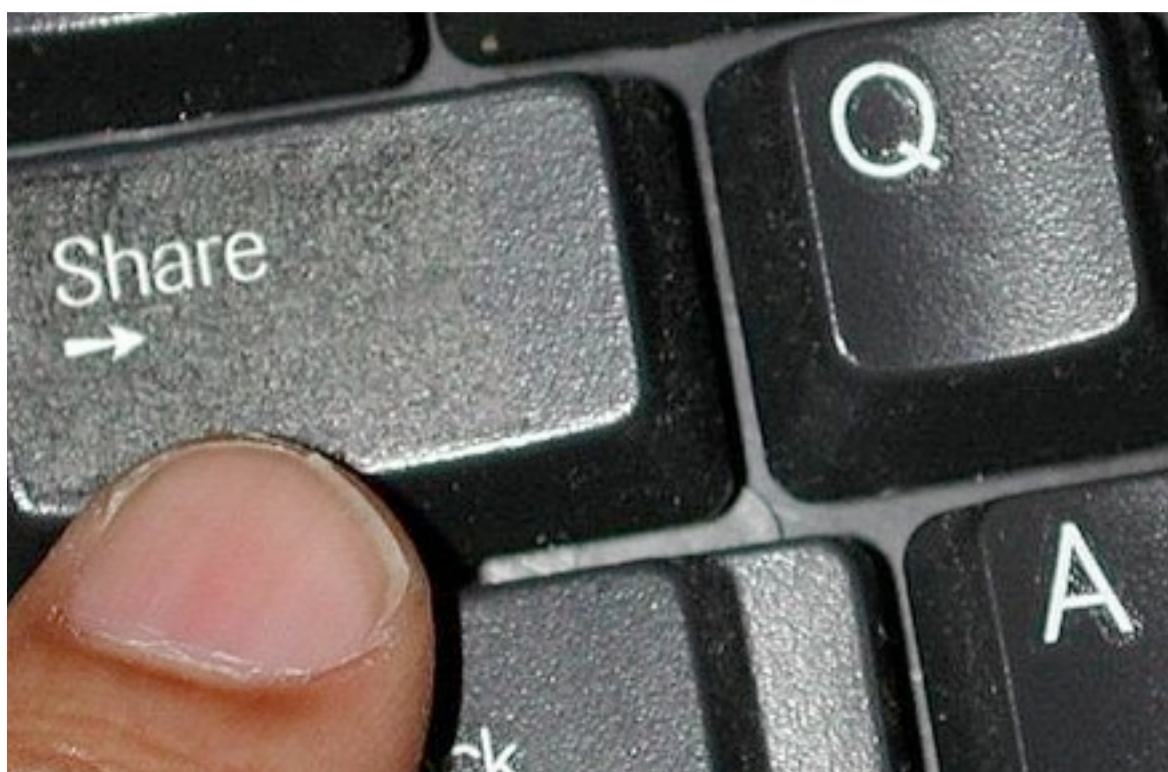

Responsiviteit van raadsleden door eParticipatie van inwoners

Afstudeerscriptie, Master
E. L. (Elias) Bom
0459666

April 2010
Universiteit Utrecht
Departement Bestuurs- en Organiseringswetenschap
Master Bestuur en Beleid
Dr. A.J. (Albert) Meijer
S.G. (Stephan) Grimmelikhuijsen

Voorwoord

Als raadslid in de gemeente Woerden heb ik de afgelopen vier jaar mezelf de vraag gesteld of er politici zijn die zich via webfora, online discussies of andere digitale communicatie lieten inspireren of anderen kunnen inspireren. De energie die veel raadsleden uitstralen in (offline) vergaderingen dringt vaak maar zeer beperkt door in de bespiegelingen van journalisten. Het internet en de digitale wereld is juist een energieke en individuele wereld waar snel wordt geschakeld en waar iedereen aan kan meedoen, mits je beschikt over een internetaansluiting en weet hebt van de verschillende digitale ontmoetingsplaatsen.

Dit vraagstuk bracht mij, na wat omzwervingen, tot het onderwerp voor mijn afstudeerscriptie van de Master Bestuur en Beleid, namelijk: worden raadsleden eigenlijk wel responsiever door eParticipatie van inwoners?

In mijn eigen gemeente, Woerden, heb ik de laatste paar maanden richting de gemeenteraadsverkiezingen gemerkt dat opeens alle partijen op het internet bezig zijn, soms na afwezigheid van jaren. Raadsleden stellen vragen over de vuilophaal na een Twitterdiscussie en een simpele weblog kan al worden geciteerd in een raadsvergadering.....is Woerden hierin uniek?

De belangrijkste vraag in mijn onderzoek is in hoeverre een lokale democratie door digitale participatie kan worden versterkt. We leven in een wereld waar steeds meer via internet gaat, maar gaat de lokale democratie hier ook in mee?

Mijn dank gaat uit naar:

Albert Meijer voor zijn vertrouwen en investering in de afronding van mijn Master.

Inge Tacke voor haar begeleiding.

Respondenten voor het meewerken aan dit onderzoek.

Samenvatting

De gebruikers van het internet zijn in grote mate geëmancipeerd, door nieuwe technieken en het gebruik van het digitale participatie lijkt de directe democratie via internet dichterbij te komen. Ondanks dat gemeenten en gemeenteraadsleden meegaan in de digitale ontwikkeling van participatie is het de vraag in hoeverre het functioneren van de gemeenteraad versterkt wordt door eParticipatie: het begrip dat staat voor het digitaal betrekken van burgers bij de vorming van beleid. De gemeenteraadsleden zijn misschien niet op de hoogte van de eParticipatie of in het geheel niet gevoelig voor participatie van inwoners. De mate waarin de raadsleden invloed ondervinden van participatie van inwoners kan ook worden omschreven als: de responsiviteit van raadsleden neemt toe naarmate het handelen van de gemeenteraadsleden meer in overeenstemming komt met de wensen van de inwoners.

In dit onderzoek is de centrale doelstelling: *inzicht te krijgen in factoren van versterking van de responsiviteit van de lokale democratie door digitale participatie.*

In het theoretisch kader worden de begrippen digitale participatie, responsiviteit en stijlen van gemeenteraadsleden uiteen gezet. Hieruit komen een vijftal stijlen van raadsleden waaraan verwachtingen worden gekoppeld met betrekking tot de mate van responsiviteit.

In het empirisch onderzoek worden in totaal 117 raadsleden uit de gemeenten Groningen, Almere en Dordrecht benaderd om deel te nemen aan een survey die de stijlen van raadsleden naar boven brengt. In totaal worden er vier websites onderzocht die elk op eigen wijze vormgeven aan eParticipatie: Watstemtmijnraad, ePetities, Vertelhetderraad en het raadspanel. De respondenten die deelnamen aan het onderzoek zijn benaderd voor een interview, waarin werd ingegaan op de ervaringen met de websites.

De centrale vraag van dit onderzoek *'In welke mate draagt digitale participatie van inwoners bij aan de versterking van de responsiviteit van de gemeenteraadsleden?'* kent geen eenduidig antwoord.

In het onderzoek komt naar voren dat er onvoldoende respondenten zijn om uitspraken te doen over de verschillende stijlen van raadsleden in de mate van responsiviteit. De theoretische verwachtingen over de invloed van stijlen en democratiemodellen kunnen dus niet empirisch worden onderbouwd.

De digitale politieke participatie van inwoners heeft, zo blijkt uit dit onderzoek, wel degelijk invloed op de responsiviteit van raadsleden. Aan de hand van de terugkerende thema's in de interviews worden er conclusies getrokken over de manier waarop de raadsleden responsiever zijn geworden door de websites. De participatie die gericht is op nuances, alternatieven en niet enkel een tegengeluid lijkt de meeste invloed te hebben op de raadsleden. De eParticipatie van inwoners die raadsleden in hun volksvertegenwoordigende rol en opvattingen ondersteunen heeft een positief effect op de responsiviteit.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	3
Inhoudsopgave	4
1 Inleiding	
1.1 Aanleiding	6
1.2 Centrale vraagstelling	7
1.3 De veranderende participatie	8
1.4 Uitgangspunten	11
1.5 Het belang van eParticipatie	11
1.6 Onderzoeksproces	12
2 Theoretisch kader	
2.1 Gemeenteraadsleden	14
2.1.1 Dilemma's van raadsleden	14
2.1.2 Vertegenwoordigingsstijlen	15
2.2 Responsiviteit	16
2.3 Participatie	18
2.3.1 Dimensies van participatie	18
2.3.2 Motieven	19
2.3.3 Meetbare participatie	20
2.3.3.1 Kritiek op de participatieladder	21
2.3.4 Welke specifieke elementen voegt eParticipatie toe?	23
2.3.5 Rollen en verhoudingen	24
2.4 De opmaat naar empirisch onderzoek	25
2.4.1 Hypothetische verhoudingen	26
2.4.2 Hypothesen voor het empirisch onderzoek	27
2.5 Samenvattend	28
3 Methoden en technieken	
3.1 Casusselectie	30
3.2 Methoden	32
3.3 Operationalisatie	33
3.4 Onderzoeksproces	34
3.5 Bias	36
3.6 Analyse	36
4 Rapportage empirisch onderzoek	
4.1 Omschrijving van de initiatieven	38
4.1.1 Watstentmijnraad.nl	38
4.1.2 Petities.nl	39
4.1.3 Vertelhetderaad.nl	41
4.1.4 Raadspanel	42
4.2 Soorten respondenten	44
4.3 Interviews	46
4.3.1 Watstentmijnraad.nl	46
4.3.2 Petities.nl	48

4.3.3	Vertelhetderaad.nl	50
4.3.4	Raadspanel	51
4.4	Samenvattend	55
5	Conclusie	
5.1	Stijlen van raadsleden	54
5.2	Aspecten van eParticipatie	55
5.3	Eindconclusie	56
5.4	Vervolgonderzoek	58
5.5	Aanbevelingen voor gemeenten	59
	Literatuurlijst	61
	Bijlagen:	
1	Survey	

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

'Er is sprake van een andere verhouding en andere machtsbalans tussen overheid en burgers, en in sommige gevallen van ketenomkering: enigszins provocerend kunnen we dit zien als een ontwikkeling in de richting van een user generated state'¹

Dit citaat geeft de kern aan van de belangrijkste ontwikkeling op het internet: de gebruikers zijn geëmancipeerd. De gebruikers hebben een regisserende rol op het internet gekregen: ze dragen zelf informatie aan en leggen de verbinding tussen verschillende inwoners of organisaties. Belangrijke aspecten van het gebruik van internet zijn de netwerkvorming, het delen van informatie en de transparantie. De gebruikers dragen meer dan voorheen de verantwoordelijkheid voor het ontsluiten van kennis die in netwerken schuilt.

Een van de belangrijkste doorontwikkelingen van internet, in de volksmond web2.0, is de mogelijkheid voor inwoners van bijvoorbeeld gemeenten om bepaalde rollen van de overheid over te nemen of ermee te concurreren. Inwoners maken gebruik van digitale technieken om bijvoorbeeld inwoners te mobiliseren in hun wijk of streven een bepaald doel na dat zij bij de lokale democratie aanhangig willen maken. De kern van deze ontwikkeling is dat inwoners zelfstandig het internet gebruiken als middel om een bepaald doel te bereiken.

Op dit punt komen de 'user generated state' en de formele lokale democratie, de gemeenteraad, elkaar tegen. Aan de ene kant een zeer snel groeiende technologische vooruitgang waar veel inwoners gebruik van maken, aan de andere kant de gemeenteraad die de inwoners van de gemeente vertegenwoordigd.

Brengt e-participatie directe democratie dichterbij?

'E-participatie is vóór alles een hulpmiddel voor de politicus om te weten wat de mensen willen, maar ik vertrouw bijvoorbeeld geen massale stemming over de doodstraf. Ik denk wel dat mensen prima over kleinere, lokale zaken kunnen stemmen, zoals de locatie van een nieuw gemeenschapsgebouw. Maar ik geloof niet zozeer in directe democratie. De parlementaire democratie kan goed functioneren, maar er is iets grondig mis met de informatievoorziening.

Mijn regering werd onlangs gevraagd hoeveel geld er het afgelopen jaar is besteed aan computertechnologie. Het antwoord: 12 miljard of 14 miljard pond. Dat is een verschil van 2 miljard pond!'²

Een belangrijk signaal uit dit fragment van Tom Steinberg, directeur van een Britse non-profit organisatie die het digitale contact tussen overheid en burger moet verbeteren, gaat uit van de spanning tussen de politiek en de inwoners. Het functioneren van de democratie hangt in grote mate samen met de informatievoorziening en vertrouwen tussen de politici en burgers. Door de rol digitale participatie te onderzoeken kan er

¹ TNO, pag. 16 (2008)

² Steinberg, T. in Binnenlandsbestuur (2009)

worden weergegeven welke rol en invloed de websites hebben. Veel gemeenten in Nederland proberen ook aan te haken bij de technologische vooruitgang, diverse gemeenten doen daarom mee in projecten die de digitale participatie van inwoners in politieke onderwerpen organiseert.

Ondanks dat gemeenten en gemeenteraadsleden meegaan in de digitale ontwikkeling van participatie, eParticipatie, is het de vraag in hoeverre het functioneren van de gemeenteraad versterkt wordt door eParticipatie: het begrip dat staat voor het digitaal betrekken van burgers bij de vorming van beleid. De gemeenteraadsleden zijn misschien niet op de hoogte van de eParticipatie of in het geheel niet gevoelig voor participatie van inwoners. De mate waarin de raadsleden invloed ondervinden van participatie van inwoners kan ook worden omschreven als: de responsiviteit van raadsleden neemt toe naarmate het handelen van de gemeenteraadsleden meer in overeenstemming komt met de wensen van de inwoners.

In dit onderzoek wordt ingezoomd op de mate waarin de responsiviteit van de raadsleden wordt vergroot:

Het doel van dit onderzoek is inzicht te krijgen in factoren van versterking van de responsiviteit van de lokale democratie door digitale participatie

Met factoren worden voorwaarden bedoeld die ervoor zorgen dat de digitale participatie van inwoners bijdraagt aan versterking van de lokale democratie.

1.2 Centrale vraagstelling

In welke mate draagt digitale participatie van inwoners bij aan de versterking van de responsiviteit van de gemeenteraadsleden?

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van empirische onderzoeken die belangrijke informatie geven over het gebruik van bestaande technieken van eParticipatie. Er zal tevens worden bekeken welke factoren hebben bijgedragen aan versterking van de responsiviteit.

Het onderzoek bestaat uit twee componenten: empirie en theorie. De vragen over de theorie zullen bijdragen aan inzichten over de kenmerken van lokale democratie, participatie en responsiviteit. De empirische vragen zullen bijdragen aan inzichten de vergroting van de responsiviteit van verschillen gemeenteraadsleden door eParticipatie.

Het theoretische kader van dit onderzoek maakt gebruik van diverse literatuur. In de eerste plaats is het van belang te onderzoeken op welke manier de lokale bestuurders hun plaats hebben in de lokale democratie. Daarnaast is een analyse van de diverse democratiemodellen³ en typen raadsleden⁴ van belang om antwoord te kunnen geven op de eerste deelvraag:

- 1. Welke typen responsiviteit van gemeenteraadsleden kunnen worden onderscheiden?*

³ Michels, A. in Acta Politica (2008)

⁴ Tops, Zouridis, (2002)

Een tweede belangrijke factor is de term participatie. Het is van belang om te weten op welke manier participatie vorm krijgt en op welke manier de invloed op lokale democratie inzichtelijk is te maken:

1. *Uit welke elementen bestaat eParticipatie?*
2. *Op welke manier kan de responsiviteit van gemeenteraadsleden versterkt worden door eParticipatie van inwoners?*

De theoretische bevindingen dienen als basis voor het empirisch onderzoek en de analyse. Het empirisch onderzoek wordt gedaan in een drietal gemeenten die actief met een viertal websites bezig zijn met digitale participatie van inwoners. Bij deze websites is het belangrijk om te weten waarom de initiatiefnemers het van belang vonden om ze op te starten, welk doel men nastreeft en of daarover uitspraken gedaan kunnen worden:

1. *Hoe kijken raadsleden aan tegen de inzet van eParticipatie?*
2. *Hoe gebruiken de gemeenten eParticipatie in het kader van versterking van de lokale democratie?*
3. *In welke mate is de gemeenteraad responsief door eParticipatie?*

1.3 De veranderende participatie

De participatie van inwoners in de verschillende fases van besluitvorming in gemeenten is de laatste jaren onderhevig aan verandering. Door de opkomst van het internet kunnen inwoners onafhankelijk van tijd en plaats gebruik maken van digitale platforms, al dan niet door de gemeente ter beschikking gesteld. Desondanks ontbreekt het bij de eParticipatie, toch vaak aan een gestructureerde aanpak, zo blijkt uit onderzoek⁵. De centrale overheid blijft daarom inzetten op haar actieprogramma om te komen tot betere participatie door inwoners en ambtenaren. Het actieprogramma ondersteunt digitale participatie van inwoners in beleidsvorming omdat zij dit van groot belang vindt voor de democratie⁶.

Gemeenten zoeken constant nieuwe manieren om open te staan voor de input van inwoners en wenden zich juist daarom steeds vaker tot nieuwe digitale middelen. Het duale stelsel dat in 2002 werd ingevoerd maakte een duidelijke rolverdeling tussen de gemeenteraad (volksvertegenwoordiging, algemeen bestuur) en college van burgemeester en wethouders (B&W, dagelijks bestuur). Door deze scheiding zijn veel gemeenteraden actief aan de slag gegaan met het vernieuwen van traditionele vergader- en inspraakmodellen. Inmiddels blijkt uit uitgebreid onderzoek van de VNG⁷ dat sommige gemeenten nog steeds zoeken naar werkbare principes.

⁵ Onderzoeksrapport sCompany, 2000

⁶ Actieprogramma Lokaal Bestuur, VNG/MinBzK, 2009

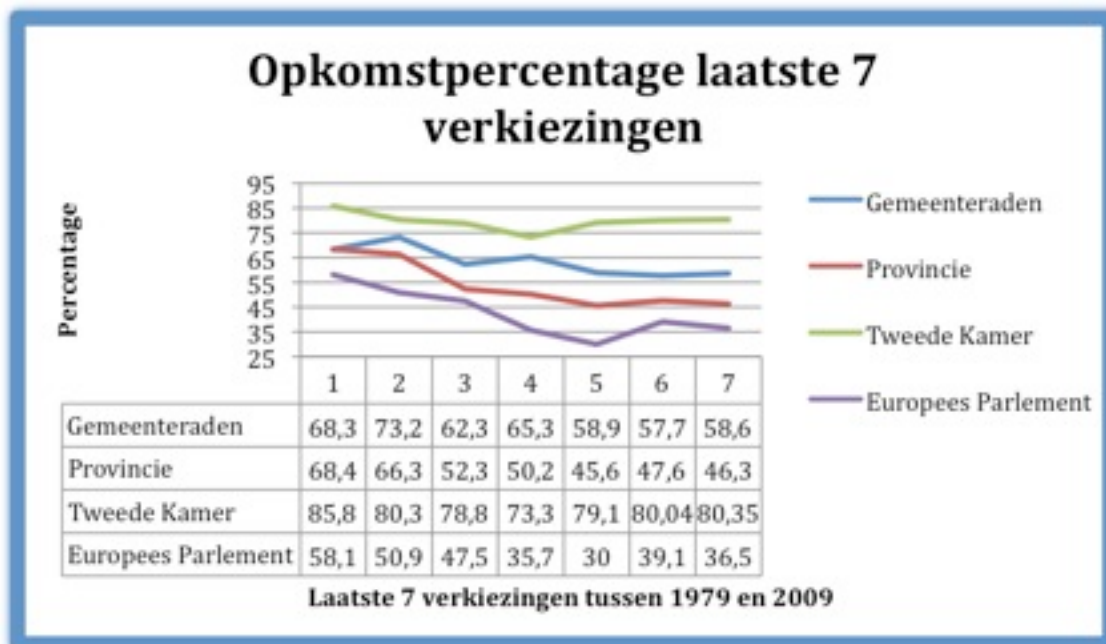
⁷ Publicatie 'Op het tweede gezicht', VNG 2009

Er zijn in Nederland zo'n 441 gemeenten⁸ die onderling enorm verschillen in beleidsdoelstellingen, politieke en ambtelijke samenstelling. Een ding is in elke gemeente hetzelfde: de gemeenteraad is het hoogste bestuurlijke orgaan.

De gemeenteraad varieert, afhankelijk van het aantal inwoners, in het aantal raadszetels. Door middel van verkiezingen worden de raadsleden verkozen die op eigen titel of via een lokale of landelijke partij meedoen aan de verkiezingen. De gemeenteraad is het hoogste orgaan van de gemeente, maar heeft niet de dagelijkse leiding. De bevoegdheden van de gemeenteraad zijn gescheiden van het college van burgemeester en wethouders (B&W). Door de invoering van de Wet dualisering gemeentebestuur in 2002 zijn de samenstelling, functies en bevoegdheden van gemeenteraad en college gescheiden:

De gemeenteraad heeft als primaire taak de directe volksvertegenwoordiging en het controleren van het college van B&W. Het college is het dagelijks bestuur van de gemeente en voert op deze manier de door de gemeenteraad (in meerderheid) geformuleerde taken uit. De wethouders zijn indirect verkozen en de burgemeester wordt benoemd door de Kroon: op deze manier zijn zij dus geen direct verkozen volksvertegenwoordigers.

Niet alleen de betrokkenheid van inwoners staat onder druk, in een bredere context staat de algehele betrokkenheid van inwoners bij politieke beslommeringen onder druk. De ledenaantallen van politieke partijen zijn aanzienlijk teruggelopen tot een beperkt aantal van ongeveer 300.000⁹. De opkomsten bij de laatste 7 verkiezingen vertonen ook al jaren een dalende trend, zo ook bij de recente gemeenteraadsverkiezingen in maart 2010 waar 2,6% minder¹⁰ dan in 2006 kwam stemmen.

⁸ CBS (1/1/09)

⁹ Nederlands documentatiecentrum politieke partijen, 2008

¹⁰ Cijfers via het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP), 2010

De veranderende participatie van inwoners is goed waarneembaar door de introductie van nieuwe platforms in de vorm van eParticipatie¹². De nieuwe technieken zorgen voor digitale platforms waar inwoners in participeren, ondanks dat bestuurders ook blijven hechten aan de traditionele participatievormen. De vraag kan worden gesteld of hier sprake is van een nieuwe kloof?

Kloof

Het is belangrijk om vast te stellen dat veel van de huidige beleidsmakers, politici en in feite het overgrote gedeelte van de Nederlandse inwoners, zogeheten 'digitale immigranten' zijn¹³. De generaties ouder dan een jaar of 20-30 zijn niet geboren in een digitaal tijdperk en moeten immigreren in een samenleving waarin de digitale wereld van steeds groter belang aan het worden is. De digitale 'autochtoon' daarentegen is tussen de 0 en 30 jaar oud, is opgegroeid met een digitale wereld en gebruikt dit in het dagelijks leven. De autochtone generatie is groeiende en het aantal immigranten zal afnemen. Doordat veel organisaties, waaronder ook de gemeenten, aangestuurd worden door digitale immigranten kunnen er spanningen kunnen optreden met de implementatie van de digitale wereld.

Een tweede belangrijk vraagstuk voor de overheid is het dichten van de veronderstelde kloof tussen de inwoners en bestuurders. Uit onderzoeken blijkt dat gemeenten hun inwoners nauwelijks kennen als het gaat om de dienstverlening¹⁴. De dienstverlening aan de inwoners is een belangrijk onderdeel van de gemeentelijke taken, maar de manier waarop besluiten worden genomen in een gemeente is minstens zo belangrijk. De betrokkenheid van inwoners bij de besluitvorming in de gemeente, participatie, is een onderwerp dat hoog op de agenda staat.

Impact

In dit onderzoek is op basis van de leeftijdsverdeling het uitgangspunt dat de traditionele vormen van participatie (offline) inmiddels voor een groter wordende groep inwoners minder voorkeur geniet ten opzichte van de digitale participatie. Het deelnemen aan de besluitvorming op lokaal maar ook op nationaal bestuursniveau, is voor een groter wordende groep inwoners steeds meer een online activiteit (digitaal)¹⁵.

In dit onderzoek ligt de focus op de lokale democratie, de gemeenteraad. De participatie van inwoners in diverse fases van beleid zijn van groot belang voor de rol van de gemeenteraadsleden, waarbij in dit onderzoek de nadruk op de besluitvormende fase ligt. De volksvertegenwoordigende rol van de gemeenteraad wordt in zekere mate beïnvloed door de manier waarop inwoners zich mengen in de besluitvorming. De steeds directere vormen waarop inwoners door middel van internet zich betrokken voelen of

¹¹ Cijfers via het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP), 2009

¹² Meijer et al, pag. 99 (2009)

¹³ Prensky (2001)

¹⁴ Pieterse, Rikkerink (2009)

¹⁵ Mulder (2009)

maken bij de overheid lijken op een verschuiving van een representatieve naar een participerende democratie, zoals Boogers¹⁶ dit proces noemt en een 'user generated state'.

1.4 Uitgangspunten

In dit onderzoek wordt er vanuit gegaan dat een lokale democratie wordt versterkt door inwoners die betrokken zijn bij de besluitvorming. De participatie van inwoners draagt bij aan een breder draagvlak bij besluitvorming, maar zorgt er ook voor dat inwoners democratische besluitvorming kennen en daar uit eigen beweging hun steentje aan kunnen bijdragen¹⁷. Er wordt tevens vanuit gegaan dat er bij de bestuurders en ambtenaren die in dienst zijn van de lokale democratie, een bereidheid is om samen met inwoners beleid en besluiten vorm te geven.

Vanuit deze uitgangspunten zal in dit onderzoek worden gekeken naar de concepten van democratie. Er zijn verschillende invalshoeken voor de invulling van lokale democratie, op basis van theoretisch onderzoek. In de praktijk kan dit betekenen dat bestuurders in verschillende mate waarde hechten aan de manier waarop inwoners participeren in de besluitvorming. De afnemende betrokkenheid van inwoners bij politiek in het algemeen geeft aan dat er een maatschappelijk belang is om nieuwe manieren te onderzoeken waardoor de participatie van inwoners zal toenemen.

In dit onderzoek is gekozen voor de lokale overheid. De gemeente is de overheid die het meest bereikbaar is voor inwoners¹⁸. Ambtenaren, wethouders en raadsleden zijn binnen handbereik voor inwoners: zij zijn op het gemeentehuis of in de supermarkt aan te spreken en zijn beter toegankelijk dan bijvoorbeeld Kamerleden.

1.5 Het belang van eParticipatie

In de gemeentelijke politiek staat de participatie van inwoners en organisaties uit de lokale samenleving centraal, op die manier wordt de volksvertegenwoordigende rol vormgegeven. De traditionele participatie van inwoners in politieke partijen en lokale vergadercircuits is onder druk komen te staan in de loop van jaren¹⁹.

Door de opkomst van het participatieve internet zijn niet alleen nieuwe vormen van communicatie tussen inwoners ontstaan, maar is ook de communicatie tussen inwoners en het openbaar bestuur veranderd en met name vernieuwd²⁰. In de wetenschappelijke literatuur is veel onderzoek gedaan naar het in kaart brengen van diverse soorten van eParticipatie. Op basis van bestaande democratie- en participatiemodellen zijn digitale technieken onderzocht en in diverse stromingen ondergebracht.

¹⁶ Boogers (2007)

¹⁷ Rodenburg, de Waard, pag 62. (2007)

¹⁸ VNG (2007)

¹⁹ Publicatie 'Op het tweede gezicht', VNG 2009

²⁰ TNO, pag. 3 (2008)

In verschillende wetenschappelijke publicaties wordt de vraag opgeworpen hoe het internet de democratie kan versterken. In een recente publicatie²¹ van Meijer worden een aantal argumenten aangedragen die in theorie kunnen bijdragen aan versterking van de lokale democratie. Dit onderzoek richt zich op de politieke participatie van inwoners, maar draagt door empirisch onderzoek bij aan de kennis over de manier waarmee een lokale democratie versterkt kan worden door eParticipatie. Een andere belangrijke aanvulling op de bestaande onderzoeken is dat er weinig zicht is op de responsiviteit van de grootste groep politieke ambtsdragers door eParticipatie: gemeenteraadsleden. In de onderzoeken van Meijer en TNO ligt de focus op het betrekken van inwoners en de manier waarop deze participatie zijn weg vindt naar beleidsimplementatie. In dit onderzoek staan niet de betrokkenheid van de inwoners en ambtenaren centraal, maar juist de raadsleden die in andere onderzoeken buiten beeld bleven.

Gemeenten die willen starten met eParticipatie kunnen door de inzichten uit dit onderzoek en andere onderzoeken naar de eParticipatie van inwoners en ambtenaren betere keuzes maken om in te zetten op eParticipatie. Een belangrijk argument voor het inzetten van eParticipatie door gemeenten is het vergroten van betrokkenheid van inwoners. Aan de andere kant zijn de gemeenteraadsleden in eerste instantie volksvertegenwoordigers en zoeken zij naar manieren om de betrokkenheid van inwoners te behouden of te vergroten. Elke volksvertegenwoordiger doet dit op zijn eigen manier, maar als een gemeente er voor kiest om ook eParticipatie in te zetten is het van belang dat ook de volksvertegenwoordigers aan het succes ervan willen en kunnen bijdragen. In dit onderzoek worden inzichten aangedragen die aan de vergroting van de responsiviteit en deelname van raadsleden aan eParticipatie kunnen bijdragen.

1.6 Onderzoeksproces

In dit onderzoek worden drie fases doorlopen, die toewerken naar de conclusies en aanbevelingen in hoofdstuk 5. De eerste fase is de literatuurstudie zoals die beschreven is in het theoretisch kader, de tweede fase is de uitvoering van het empirisch onderzoek aan de hand van de eerder gedefinieerde deelvragen en tot slot worden er conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan.

In het theoretisch kader worden de belangrijkste onderzoeksbegrippen onderbouwd. In het empirisch onderzoek worden de technieken onderzocht, die op basis van de uit het theoretisch kader verkregen inzichten tegen het licht worden gehouden. Uiteindelijk worden op basis van beide onderzoeken conclusies getrokken.

De belangrijkste onderdelen van het theoretisch onderzoek zijn:

1. Het schetsen van de verhoudingen in de lokale democratie
2. Het begrip responsiviteit uitwerken
3. De democratiemodellen uitwerken
4. Het uiteenzetten van de elementen van participatie
5. Hypotheseformulering

Het empirisch onderzoek vindt plaats in drie gemeenten: Groningen, Almere en Dordrecht. De keus is op deze gemeenten is gevallen vanwege specifieke websites die

²¹ Meijer e.a., pag. 111 (2009)

daar worden gebruikt. Een specifieke uitwerking van cases vindt plaats in hoofdstuk 3, methoden en technieken. In het kort zijn de technieken als volgt:

1. 'Watstemmijnraad' en 'ePetities' uit de gemeente Groningen²².
2. 'Vertelhetderaad'²³ uit de gemeente Dordrecht
3. Het gebruik van de ePetities, 'Watstemmijnraad' en 'raadspanel' door de gemeente Almere^{24 25}

Watstemmijnraad geeft inwoners snel inzicht en kennis over de besluiten van haar bestuur. Door middel van deze website worden per raadslid of partij aangegeven hoe er gestemd is tijdens raadsvergaderingen. Vertelhetderaad geeft inwoners handreikingen om direct digitaal contact met haar bestuur te leggen. Door middel van deze website worden er op een laagdrempelige manier een aantal portalen weergegeven om contact te leggen met raadsleden en partijen. ePetities geeft inwoners een instrument om zelf zaken ter besluitvorming voor te leggen aan haar bestuur. Door het opstarten van een digitale petitie worden voorstanders van een standpunt samengebracht. Het raadspanel geeft inwoners een instrument om haar bestuur te laten weten wat zij vinden van de onderwerpen op de politieke agenda. Met regelmaat worden de deelnemers aan het raadspanel gevraagd om hun mening over een onderwerp op de politieke agenda.

Het volgende hoofdstuk is een theoretisch kader over gemeenteraadsleden, participatie en responsiviteit. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de methoden en technieken van onderzoek. Er wordt weergegeven op welke manier het onderzoek is uitgevoerd en de begrippen geoperationaliseerd. In hoofdstuk 4 worden de vier technieken bestudeerd en komen er antwoorden op de vragen van het empirisch onderzoek. In hoofdstuk 5 worden conclusies getrokken over de mate waarin de responsiviteit van raadsleden kan worden versterkt door eParticipatie.

²² <http://www.watstemmijnraad.nl/>

²³ <http://www.vertelhetderaad.nl/>

²⁴ http://gemeenteraad.almere.nl/politieke_markt/

²⁵ <http://petities.nl/loket/almere/>

2. Theoretisch kader

Dit onderzoek wil antwoord geven op de vraag of de responsiviteit van raadsleden vergroot wordt door eParticipatie. In de volgende twee subparagrafen is daarom in de eerste plaats uiteengezet welke dilemma's raadsleden hebben en in de tweede plaats hoe men de stijlkeus van de betreffende raadsleden kan typeren. Verderop in dit hoofdstuk zullen een aantal hypothesen worden geformuleerd, maar eerst zullen responsiviteit en participatie ook worden gedefinieerd om later een uitgewerkte hypothese op te stellen over de invloeden van stijlen op responsiviteit.

2.1 Gemeenteraadsleden

In het vorige hoofdstuk is omschreven op welke manier een gemeenteraad functioneert en welke taken en verantwoordelijkheden zij heeft. In deze paragraaf wordt gedefinieerd welke dilemma's raadsleden hebben en in welke mate dat bepaald hoe zij participatie van inwoners beoordelen.

2.1.1 Dilemma's van raadsleden

De gemeenteraden zijn politieke arena's waar het debat centraal staat en waar conflicten worden aangewakkerd. Deze arena's staan symbool voor het met elkaar kunnen verschillen van mening, vaak aangewakkerd door macht en conflict²⁶. Op het eerste gezicht lijkt het onmogelijk dat in deze politieke arena's op basis van meerderheden bestuurd wordt. Raadsleden zijn het onderling vaak oneens en worden ook geconfronteerd met externe factoren die de arena betreden zoals bijvoorbeeld de media en de partij. De context van de gemeenteraad is erg complex en het is voor raadsleden dan ook haast onmogelijk om aan alle verwachtingen van inwoners, raadsleden, partij, verkiezingsprogramma, college, ambtenaren en media te voldoen. Raadsleden zijn voortdurend in dilemma aldus Tops en Zouridis. Zij komen tot een zestal dilemmadansen²⁷. De keuzes die de raadsleden op basis van deze dilemma's maken zorgen voor een bepaalde houding die door Tops en Zouridis wordt omschreven als een specifieke stijl.

Deze stijlen zijn een belangrijke manier om vast te kunnen stellen wat de gevolgen zullen zijn voor de manier waarop zij eParticipatie van inwoners beoordelen. Voordat de stijlen worden gedefinieerd volgt er een overzicht van de dilemma's van raadsleden:

Besturen versus vertegenwoordigen: Als bestuurder wordt verwacht dat een raadslid hoofdlijnen uitzet, dossierkennis heeft en actief is in beleidszaken. Het raadslid wordt op deze manier onderdeel van de bureaucratie en beheerst de procedures. Als vertegenwoordiger knokt hij voor de inwoners van de stad en heeft hij veel contact en vertrouwen met de mensen in de stad. Het raadslid moet wel de aansluiting hebben met de bureaucratie anders ontstaat er een populist die zijn woorden niet kan omzetten in daden.

Politiek profiel versus maatschappelijk belang: Het politieke belang en de ideologische achtergrond van de partij staat soms op gespannen voet met het maatschappelijk belang. De raadsleden die kiezen voor de partij zijn daaraan loyaal

²⁶ Tops, Zouridis (2002)

²⁷ Tops, Zouridis (2002)

en dragen dat ook ten volle uit, terwijl anderen de partijpolitiek maar gekissebis vinden en een maatschappelijk -partij overstijgend- belang nastreven.

Politieke visie versus interactief bestuur: Met een politieke visie staan raadsleden echt voor een standpunt en komen zij misschien wat drammerig over, maar maken zij wel duidelijk wat ze willen. Echter zijn de inwoners mondiger geworden en willen zij ook betrokkenheid van raadsleden hebben. Het interactief bestuur geeft raadsleden een goed proces en draagkracht, ondanks dat het risico bestaat dat de hardste schreeuwer triomfeert.

Ontspannen bestuur versus bestuurlijke draagkracht: Raadsleden kunnen, met name in coalitieverband, zich beroepen op het bestuur waardoor er een verstikkende omarming kan plaatsvinden. Door deze omarming is het bestuur verzekerd van draagkracht, maar kan arrogantie van de macht verweten worden. Een open en ontspannen houding geeft toegankelijkheid naar de inwoners maar kan ook lijken op gebrek aan gezag en bestuurlijke draagkracht.

Opponeren versus meedenken: Voor raadsleden die niet in een coalitie zitten is het een dilemma om aan de ene kant mee te denken en dus een constructieve bijdrage aan het gemeentebestuur te leveren. Aan de andere kant is het opponeren de kritische factor die de coalitierraadsleden scherp houdt en de macht van de meerderheid ter discussie stelt, waarbij enig politiek gewin als doel niet uitgesloten kan worden.

Ambtelijke stukken versus informatie van burgers: Het is voor een raadslid verleidelijk om af te gaan op de ambtelijke stukken omdat deze informatie inhoudelijk, rationeel is en ook gemakkelijk wordt aangeleverd. De informatie van burgers is daarentegen levensecht en vaak ook emotioneel, maar dat is lastig om te vertalen in beleid. Desalniettemin is de informatie die via burgers wordt ontvangen van belang voor de besluitvorming.

Op basis van deze dilemma's maken raadsleden keuzes. Deze keuzes resulteren in een bepaalde stijl. In de volgende paragraaf worden de stijlen uiteengezet.

2.1.2 Vertegenwoordigingsstijlen

De stijlen van vertegenwoordigen zijn niet zwart-wit, Tops en Zouridis geven aan dat er in elk raadslid wel iets van de vijf stijlen is terug te vinden²⁸. Voor elk raadslid is een bepaalde stijl dominant en zijn de andere stijlen meer op de achtergrond. De stijlen zijn een manier om invulling te geven aan het raadslidmaatschap en worden gevormd door de manier waarop zij tegen de dilemma's en het raadslidmaatschap in het algemeen aankijken.

De stijlen worden in dit onderzoek gebruikt om een ideaaltypische beschrijving te kunnen geven van de respondenten en tevens om te kijken in welke mate het, in paragraaf 2.4 uitgewerkte, begrip responsiviteit hierop van toepassing is:

De **ombudsman** investeert veel tijd in maatschappelijke contacten. Het raadslid zal in vergaderingen snel praten over de mening van de inwoners en zijn of haar mening is over het algemeen tot stand gekomen door contacten met belanghebbenden en andere inwoners. De ombudsman is goed in het vertalen van het beleid voor

²⁸ Tops, Zouridis (2002)

inwoners en instellingen, maar kan zich ook verliezen in detail en gebrek aan dossierkennis.

De **partijpoliticus** weet wat hij wil. Het uitgangspunt voor het raadslid is het verkiezingsprogramma en de partij en het raadslid zal dan ook buiten de gemeentepolitiek actief zijn binnen de partij. De kracht van de partijpoliticus is zijn consistentie en voorspelbaarheid op basis van de partijlijnen en inhoudelijke programma's. De zwakte is dat het raadslid alleen problemen erkend die vanuit de partijfilosofie belangrijk zijn en dat het raadslid zich snel tot politieke spelletjes en concessies laat verleiden.

De **bestuurder** richt zich op de interne rol van het gemeentebestuur. Het raadslid is lid van het hoogste orgaan van de gemeente en leest de ambtelijke stukken van voor tot achter. Deze bestuurder richt zich op hoofdlijnen van beleid en voelt zich goed thuis bij de ambtelijke organisatie. De sterke punten zijn de dossierkennis en de loyaliteit richting de ambtelijke organisatie. De zwakte van het raadslid is de eenzijdigheid en het feit dat de ambtenaren de agenda bepalen. Ook de maatschappelijke contacten staan voor het raadslid los van het raadswerk waardoor er een zekere afstandelijkheid ontstaat.

De **coach** is geen uitgesproken rol, maar verbindt verschillende werelden aan elkaar. Het raadslid laveert tussen de werelden van de inwoners, ambtenarij en politiek. De bekendheid in het netwerk van het raadslid levert hem waardering en kennis op. Deze kracht is tevens zijn zwakte omdat hij geen uitgesproken raadslid is dat tot massale stemmenwinst leidt.

De **volger** heeft geen uitgesproken profiel en doet het raadswerk als erebaan, iemand moet het doen bij gebrek aan andere kandidaten. Deze raadsleden worden politiek en ambtelijk wel gewaardeerd om hun loyaliteit en openheid. Volgers zorgen in fracties voor een balans en een correctie van een systeem dat neiging tot hyperactiviteit heeft. Aan de andere kant valt er niet veel groots van deze raadsleden te verwachten en spreekt men snel van 'stemvee'.

De vertegenwoordigingsstijlen worden gebruikt in het empirisch onderzoek in de vorm van een survey. Op deze manier ontstaat er een beeld over de respondenten en welke stijl zij hebben.

2.2 Responsiviteit

Het begrip democratie is niet eenduidig. De discussie over de verschillende soorten en uitwerkingen van democratie leiden tot een breed scala aan definities²⁹. In dit onderzoek is het van belang om een definitie van democratie te hanteren die ingaat op het vergroten van de responsiviteit van de gemeenteraadsleden. De definitie van democratie die door Edwards³⁰ wordt gehanteerd geeft een definitie waarin responsiviteit centraal staat. Democratie is:

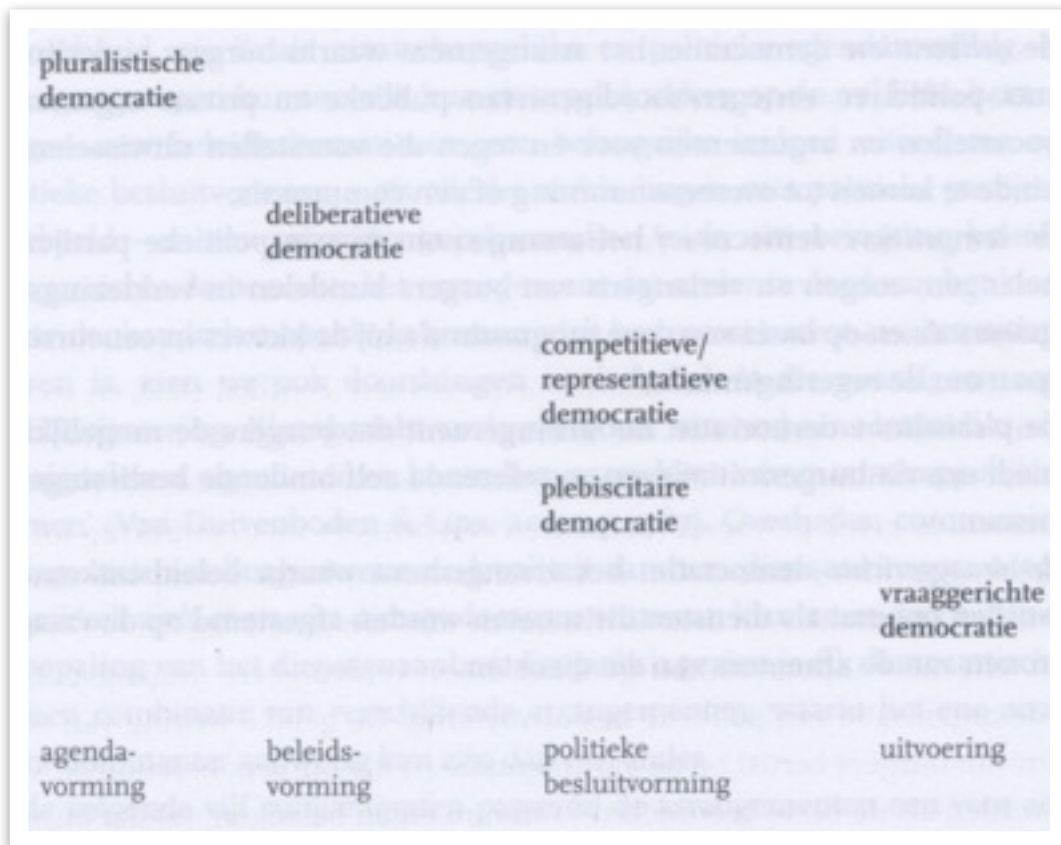
Overeenstemming tussen het handelen van politiek bestuur en de gelijk gewogen voorkeuren van burgers met betrekking tot dat handelen.

²⁹ Coller, D. en Levitsky (1997)

³⁰ Edwards, pag. 26 (2003)

Met andere woorden: het politiek bestuur moet in overstemming zijn met de (naar politieke voorkeur gewogen) wensen van de inwoners. Een belangrijke voorwaarde hierin is dat effectieve inbreng van inwoners het uitgangspunt moet zijn van het organiseren van politieke besluitvorming: zonder actieve inwoners (stemmers) geen draagvlak voor politiek bestuur.

Deze definitie van democratie geeft een smalle basis voor een omschrijving van een responsief politiek bestuur. Edwards onderscheidt daarom een aantal democratische arrangementen die in een fasemodel opeenvolgend een responsief bestuur maken. In zijn theorie gaat Edwards uit van een viertal fases die hieronder schematisch zijn weergegeven:

In dit onderzoek wordt de theorie van Edwards samengevoegd met de democratiemodellen van Michels³¹. De twee theorieën worden samengevoegd om te komen tot een aantal modellen die omschrijven hoe raadsleden de democratische werkwijze met betrekking tot besluitvorming omschrijven.

Een belangrijke aanleiding voor deze samenvoeging ligt in de definitie van democratie door Edwards waar hij zelf aangeeft dat in de empirie zijn arrangementen lastig als afzonderlijk fasemodel zijn te hanteren. De afzonderlijke arrangementen kunnen terugkeren in elke fase en een volledige politieke waardeketen worden. Door de samenvoeging met de democratiemodellen van Michels ontstaan percepties van

³¹ Michels (2008)

raadsleden en ontstaat er inzicht in de manier waarop raadsleden tegen democratische besluitvorming aankijken

In de volgende subparagrafen zal worden ingegaan op de verschillende percepties en zal worden weergegeven hoe deze herkenbaar zijn, in elkaar steken en welke mechanismen in werking zijn ter bevordering van de responsiviteit van het politiek bestuur.

Perceptie 1

Dit model gaat uit van de verantwoordelijkheden van de verkozen inwoners. De belangrijkste rol voor inwoners is het verkiezen van haar bestuur en participeren gebeurt dus via verkiezingen en het lidmaatschap van politieke partijen. Het belangrijkste mechanisme is de electorale competitie tussen politici om de regeringsmacht. In dit model draait het om een kleine laag politici die verkozen zijn om te regeren en is het maatschappelijk gezien dan ook het institutionele systeem. De inwoners kunnen hun voorkeur voor het stemmen baseren op de informatie van de partijen en de verschillen tussen de partijen. De kwaliteit en gebruiksvriendelijkheid van het informatieaanbod zijn belangrijker dan de interactieve mogelijkheden.

Perceptie 2

In het tweede model staan mobilisatie van inwoners en groepsvorming waarbij inwoners participeren in informele en vrijwillige lokale associaties centraal. Democratie staat in dit model niet alleen voor stemmen, maar ook voor een structurele beweging waarbij er vorm wordt gegeven aan politiek-maatschappelijk actie door inwoners; activering van de civil society. Het basismechanisme in dit model is het mobiliseren van aanhang en het voeren van actie richting besluitvormers en de media.

Perceptie 3

In het model van de deliberatieve democratie staan de discussie en overleg/onderhandelingen, waarin de mogelijkheden voor participatie zitten, centraal. De besluitvorming vindt alleen plaats op basis van de gelijkwaardige uitwisseling van argumenten. De zorgvuldige uitwisseling van meningen en het debat over de argumenten staan centraal, evenals de mogelijkheid voor de participanten om de agenda en de regels van het debat ter discussie te stellen.

Perceptie 4

Het laatste model gaat uit van de participatie van inwoners. Elke stem telt en inwoners moeten zich ook bewust zijn van de verantwoordelijkheden die het burgerschap met zich meebrengen. De directe participatie van inwoners bij besluitvorming staat centraal.

Vraaggericht model

In dit onderzoek is het vraaggericht model buiten beschouwing gelaten. Deze keus is gemaakt omdat het vraaggerichte model gericht is op de output van beleid en de gemeenteraadsleden in principe buiten dit proces staan.

2.3 Participatie

2.3.1 Dimensie van participatie

Participatie is een begrip dat in veel verschillende verbanden gebruikt kan worden. Er zijn allerlei plaatsen waar participatie door bijvoorbeeld consumenten of inwoners

plaats vindt, maar in dit onderzoek ligt de focus op de participatie van inwoners van een lokale democratie, de gemeente.

Participatie door inwoners komt voort uit de wens van het gemeentebestuur om beleid te ontwikkelen in samenwerking met anderen dan sec de beleidsmakers. De wens om participatie toe te laten en dus interactief beleid te voeren kan worden gedefinieerd op de volgende manier:

'Een wijze van beleid voeren waarbij een overheid in een zo vroeg mogelijk stadium, burgers, maatschappelijke organisaties, bedrijven en/of andere overheden bij het beleid betreft om in open wisselwerking met hen tot de voorbereiding, bepaling, de uitvoering en/of de evaluatie van beleid te komen'³²

De dimensies waarop participatie in het publieke domein plaats heeft kunnen als volgt in kaart worden gebracht³³:

Politieke participatie is erop gericht om macht en invloed uit te oefenen op de politieke besluitvorming. Door deze vorm van participatie kan er invloed worden uitgeoefend op de selectie en het gedrag van politieke ambtsdragers. Een ander belangrijk aspect is de agendavorming waardoor nieuwe onderwerpen onderwerp van politiek debat en eventueel besluit worden.

Beleidsparticipatie is in de meest traditionele vorm gericht op de vroege fases van beleid waarin er ruimte wordt geboden voor agendavorming en eventuele koersbepaling. Moderne vormen van beleidsparticipatie bieden ook ruimte bij de implementatie en evaluatie van het reeds vastgestelde beleid.

Sociale participatie richt zich niet zozeer op de inhoud van de participatie, maar meer op het meedoen aan het proces. De interacties tussen de participanten dragen bij aan meer binding tussen groepen en individuen uit verschillende groepen van de maatschappij.

Deze drie dimensies zijn niet volledig los van elkaar te koppelen, maar dit onderzoek richt zich specifiek op politieke participatie. De cases die worden onderzocht zijn specifiek gericht op digitale participatie van inwoners teneinde de politieke besluitvormers responsiever te maken.

2.3.2 Motieven

Het participeren van inwoners kan voortkomen uit verschillende motieven die voor de participanten zelf belangrijk zijn, maar er zijn ook belangrijke motieven voor de politici om inwoners te laten participeren.

In veel gevallen wordt de inzet van participatie van inwoners ingezet voor het dichten van de veronderstelde kloof tussen de inwoners en haar bestuur. De inzet van

³² Propper, e.a. (2001)

³³ Meijer e.a. (2009)

participatie leidt ook tot een democratischer besluit en er kan worden gesproken van een transparant en open proces waar een ieder aan had kunnen deelnemen³⁴.

Er zijn een tiental mogelijke doelstellingen voor het kiezen van een interactieve aanpak te definiëren, die aangedragen worden door Propper en Steenbeek³⁵:

1. Inhoudelijke verrijking
2. Realiseren van een hoger ambitie niveau
3. Verbetering van het proces
4. Verbetering van samenwerking met externe partijen
5. Vergroten van het draagvlak
6. Verkorting van de tijdsduur, dan wel versnelling van het beleid
7. Vergroting van het probleemoplossend vermogen van de maatschappij
8. Uitbreiding van participatie en democratie
9. Verbeteren van de interne organisatie
10. Verbeteren van het imago

In dit onderzoek worden deze mogelijke doelstellingen gebruikt om in het empirisch onderzoek te kunnen herleiden welk doel de raadsleden nastreefden met het opzetten van de digitale participatie of het daarin zelf kunnen participeren. De motieven voor participatie in een interactieve aanpak zullen niet allemaal toepasbaar blijken, maar de houding ten aanzien van, en de motivatie voor, digitale participatie zijn belangrijke factoren voor het in kaart brengen van responsiviteit.

2.3.3 Meetbare participatie

Het begrip participatie kan goed inzichtelijk en meetbaar gemaakt worden aan de hand van de zogenaamde participatieladder van Arnstein³⁶. Deze participatieladder laat een aantal treden zien waarop participatie kan toe- of afnemen.

De treden van participatie zijn gedefinieerd in de volgende mate, van onderaf: Informeren, raadplegen, adviseren, coproduceren en meebeslissen. In afbeelding 1.3 is deze ladder visueel weergegeven. De participatieladder is door de jaren heen een begrip geworden, maar is ook door diverse onderzoekers nader bekeken en aangevuld op onderdelen. De ladder biedt voor veel gemeenten een basis om de mate van interactief beleid te meten. In dit onderzoek wordt de uitleg van de ladder gebruikt volgens Edelenbos en Monnikhof.

³⁴ Edelenbos (2000)

³⁵ Propper, Steenbeek (2001)

³⁶ Edelenbos (2000)

37

Informereren geeft aan dat er weinig tot geen ruimte is voor interactie. De inwoners worden passief betrokken en krijgen de informatie als lezer.

Raadplegen geeft de inwoners de rol van gesprekspartner waardoor de informatie uitgewisseld kan worden. Op deze manier kan het draagvlak onderzocht worden en eventueel aanvullingen op basis van de informatie-uitwisseling worden gedaan.

Adviseren is de trede waarop de inwoners nog geen eigen agendavorming hebben, maar wel om hun advies worden gevraagd over bepaalde onderwerpen. Op deze manier krijgt de inbreng een formelere status, ondanks dat het advies nog steeds in de wind geslagen kan worden.

Coproduceren geeft aan dat er samen gewerkt wordt aan een doel. Er wordt met een gezamenlijke agenda gewerkt om te komen tot een oplossing of uitkomst. De uitkomsten worden meegenomen in de besluitvorming

Meebeslissen is de hoogste trede en geeft aan dat de participanten een belangrijke stem hebben. De voorbereiding van de besluitvorming wordt geheel vormgegeven door de participanten en ondersteund door het gemeentebestuur, waarna de besluitvorming wordt overgelaten aan de politiek.

2.3.3.1 Kritiek op de participatieladder

De participatieladder is veel ingezet als een instrument om aan te geven op welke manier het beleid interactiever werd gemaakt.. Van der Arend geeft in haar proefschrift³⁸

³⁷ Edelenbos (2000)

³⁸ van der Arend (2000)

aan dat het idee achter de participatieladder is dat inwoners meer macht krijgen door het interactieve proces. De term macht moet gezien worden als het vermogen van de een om anderen te beïnvloeden. In het voorbeeld van de participatieladder is die macht schaars omdat de bronnen schaars zijn: bevoegdheden, middelen en competenties. Degene die de meeste van deze bronnen bezit heeft de meeste macht, en dus het meeste invloed op de uitkomsten van het beleid. Op die manier kunnen door interactief beleid de voorheen buitengesloten inwoners meedelen in de schaarse macht en dus invloed uitoefenen. Het uitoefenen van invloed komt in de buurt van de definitie van responsiviteit, maar hierop zal in de volgende paragraaf nader worden ingegaan.

Er zijn volgens Van de Arend een aantal verklaringen waarom veel projecten toch niet zo best scoren op de participatieladder:

De **hulpbronnen** blijven, ondanks interactief beleid, schaars voor inwoners. De macht wordt door bestuurders in eerste instantie een gedeelte afgestaan, maar in de besluitvorming trekken ze die weer naar zich toe. Daarnaast is het een 'democratisering van bovenaf' waardoor de machten uitgedeeld worden door de machtigste, in dit geval de gemeente.

Misbruik van de participatie door overheden om te zorgen dat er achteraf geen weerstand meer plaatsvindt door inwoners. Juist omdat de overheid zoveel macht heeft dat zij daarin kan delen roept dit de vraag op of interactief beleid een enkel een 'draagvlakmachine' is. Het veronderstelde misbruik roept cynisme op bij de inwoners, men doet immers 'toch wel wat ze van plan waren'.

Interactief beleid kan ook **contraproductief** zijn in het creëren van gelijkheid in macht tussen inwoners. De deelnemers aan het interactief beleid zijn vaak geen afspiegeling van de samenleving of zijn 'usual suspects'³⁹. Daarnaast is er ook sprake van de participatieparadox; hoe meer participatiemogelijkheden, hoe groter de machtskloof tussen groepen die daar wel aan mee kunnen doen en groepen die dat minder goed kunnen.

Deze verklaringen van Van de Arend geven aan dat interactief beleid an sich niet machtig genoeg is om de machtsverhoudingen te doorbreken.

Een andere vorm van kritiek komt van Hofman⁴⁰. Zijn stelling is dat de participatieladder in feite alleen de kant van de zeggenschap weergeeft, maar geen stelling neemt over de verantwoordelijkheden. Invloed ontstaat door zeggenschap en verantwoordelijkheden te combineren. De participatieladder wordt daarom door hem aangevuld met de volgende sporten, van onderaf:

Verantwoordelijkheden (Hofman)	Zeggenschap (Arnstein)
Informatie ontvangen en verwerken	Reageren
Informatie zenden	Consulteren
Informatiekanalen bezitten en onderhouden	Adviseren
Organiseren van overleg	Coproduceren

³⁹ TNO (2008)

⁴⁰ Hofman (2000)

Opzetten permanentie en actieve dialoog	Meebeslissen
Formeel vertegenwoordigerschap regelen	Beslissen

De kritiek op de participatieladder wordt in dit onderzoek gebruikt om te analyseren welke oriëntatie de verschillende technieken hebben en op welke manier de verantwoordelijkheden en zeggenschap zijn geregeld. In de volgende paragraaf zal worden uiteengezet wat eParticipatie voor elementen toevoegt aan de bestaande participatie zoals deze eerder is gedefinieerd.

2.3.4 Welke specifieke elementen voegt eParticipatie toe?

De term eParticipatie wordt gebruikt om participatie via de digitale kanalen aan te duiden. Deze nieuwe vorm van participeren is relatief jong en wordt op verschillende manieren gebruikt op het gebied van lokaal bestuur. In deze paragraaf zal worden ingegaan op de specifieke elementen die door eParticipatie worden toegevoegd ten aanzien van de traditionele vormen van participatie.

In de eerste plaats zijn er een aantal veranderingen die niet direct verband houden met de term eParticipatie, maar die wel kenmerkend zijn voor deze ontwikkeling van de 'nieuwe burger' ⁴¹:

De **taal** van de inwoner, omgangstaal, wordt het uitgangspunt.

De **motivatie en beweging** van de inwoners zijn bepalend voor de vormgeving en navigatie van online-omgevingen. Er wordt een gevoel betrokkenheid, participatie en 'civil society' gecreëerd.

De **behoefte** van de inwoner staat centraal voor nieuwe producten. Het oplossen van het eigen probleem staat daarbij voor de inwoner centraal

De scheiding tussen beleidsterreinen staat op gespannen voet met het **dagelijks leven** van de inwoner. De scheidingen tussen beleidsterreinen bij de overheid lopen niet synchroon met het dagelijks leven van de inwoner.

Deze ontwikkelingen dragen bij aan een overheid die zich zal moeten aanpassen aan het discours dat zich op internet heeft ontwikkeld, wil zij daar überhaupt nog aansluiting bij krijgen. Het discours bestaat uit inwoners die ^{42,43}:

- Vluchtig gedrag vertonen; het gedrag richt zich vaak op een onderwerp en het is wisselvalliger en vluchtiger geworden.
- Mondiger zijn; inwoners hebben materieel en immaterieel meer in hun mars, daardoor zijn ze kritischer, oplettender en mondiger geworden. De discussies worden gevoerd vanuit een punt van gelijkwaardigheid, ondanks dat er verschillen bestaan tussen de participanten
- Netwerker zijn geworden; verbindingen in de horizontale netwerksamenleving worden beoordeeld op het feit of het voldoende oplevert. De overheid werd aangekeken als oplosser van maatschappelijke problemen, maar door de netwerksamenleving is de overheid slechts een van de knooppunten geworden.

⁴¹ Mulder (2009)

⁴² TNO (2005)

⁴³ Meijer (2008)

- Machtiger zijn; door directere democratie zoals digitale petitie's verwerven inwoners snel meer macht, ten koste van de verkozen inwoners

Het discours en de manier waarop de 'nieuwe burger' zich gedraagt heeft ook implicaties voor de definitie van de participatievormen. Meijer, Burger en Ebbers⁴⁴ onderzochten welke categorieën van eParticipatie er konden worden vastgesteld binnen de drie algemene vormen van participatie: politieke, beleidsmatige en sociale participatie. Zij komen, aan de hand van vele cases, tot een 18-tal verschillende nieuwe vormen van participatie in hun onderzoek, waarbij in dit onderzoek met name de politieke participatie belangrijk is:

Politieke participatie:

- Protest van inwoners tegen een specifiek voorstel of beleid;
- Het gebruik van een website voor het organiseren van politieke acties;
- Inwoners pleiten voor brede politieke veranderingen;
- Binnen sociale netwerken wordt gediscussieerd over politieke onderwerpen;
- In de publieke sfeer wordt gediscussieerd over politieke onderwerpen;
- Er worden adviserende instrumenten ingericht voor het kiezen van een partij.

In dit onderzoek zullen deze aspecten van politieke eParticipatie gebruikt worden in de interviews met de respondenten om te kunnen onderzoeken welke motivaties zij zien in het participeren van inwoners.

2.3.5 Relaties en procesvoorwaarden

De relatie tussen de overheid en inwoner staat centraal als het gaat om politieke participatie: de overheid deelt op sommige terreinen in haar macht, waardoor er een relatie ontstaat met de inwoners die daarin meedelen. Er zijn verschillende relaties te benoemen⁴⁵ zoals bijvoorbeeld vertegenwoordiger en vertegenwoordigde, maar ook handhaver versus onderdaan. In al deze relaties heeft de inwoner een rol die gedefinieerd wordt door de functie van de overheid.

Een belangrijke factor voor het slagen van participatie is een proces waarin de relatie tussen inwoners en overheid goed functioneert. Het functioneren van de relatie wordt vormgegeven door een aantal factoren⁴⁶:

Zorg voor **politiek en bestuurlijk draagvlak**. Het is van groot belang dat er een consistente visie achter de inzet van digitale participatie is, zodat er structurele invulling kan worden gegeven aan de samenwerking.

De **relatie met de doelgroep** moet zo vroeg mogelijk beginnen, eigenlijk al bij het begin van het initiatief als het nog over het gespreksonderwerp gaat. Als de onderwerpen ver van de beleving van de inwoners af staat is de aansluiting weg.

Er moet gewerkt worden aan **duurzame oplossingen** die geborgd zijn, ook nadat de financiering van het project stopt. De initiatieven hebben er baat bij als ze

⁴⁴ Meijer, Burger, Ebbers (2009)

⁴⁵ TNO (2008)

⁴⁶ TNO (2008) ict en burgerparticipatie

onderdeel zijn van een bredere blik op wat er moet gebeuren in de komende jaren.

De **projectorganisatie** moet voldoen aan een aantal succesfactoren zoals ruimte voor vernieuwing, een enthousiasmerende trekker, voldoende middelen, verankering van de resultaten bij de politiek en verankering van de eParticipatie bij de maatschappelijke doelen die men nastreeft.

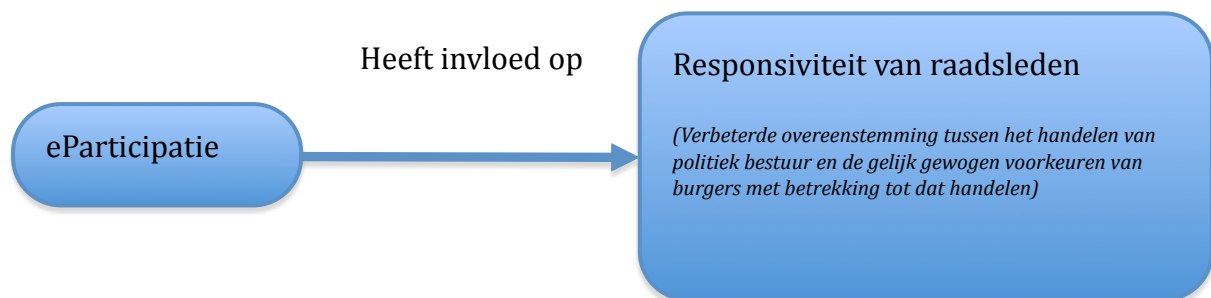
Tot slot is het van belang om te realiseren dat elk project **uniek** is en vraagt om een vernieuwde kijk op deze factoren. Flexibiliteit, intuïtief handelen en improviseren staan centraal in het verkrijgen van draagvlak door participatie⁴⁷.

De viertal websites waarmee in dit onderzoek wordt gewerkt laten elk op een andere wijze de inwoners participeren. De procesvoorwaarden zullen worden ingezet om bij de interviews met de respondenten te onderzoeken of er voldaan is aan (enkele) van deze procesvoorwaarden en welke invloed dit had op de responsiviteit.

2.4 De opmaat naar empirisch onderzoek

In de vorige paragrafen van dit hoofdstuk is het theoretisch onderzoek naar de gemeenteraadsleden, responsiviteit en participatie weergegeven. Op basis van deze theoretische modellen worden in deze paragraaf een aantal hypothesen geformuleerd die in het kwalitatief onderzoek zullen worden getoetst. Het exacte onderzoeksmodel zal in het volgende hoofdstuk aan bod komen, evenals de operationalisering van de onderzoeksvariabelen.

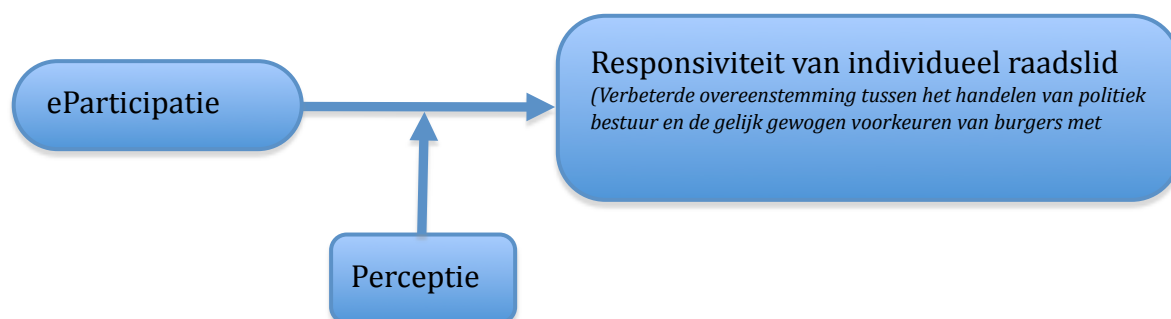
In dit onderzoek staan twee belangrijke onderwerpen centraal: eParticipatie en responsiviteit van de gemeenteraadsleden. Op basis van de theoretische verkenning van responsiviteit kan er worden verondersteld dat er een algemeen effect door eParticipatie van inwoners op de responsiviteit van de gemeenteraadsleden wordt gesorteerd. Simplistisch kan de veronderstelde relatie als volgt worden samengevat:

In dit model lijkt het erop dat er zonder tussenkomst van de opvattingen van de raadsleden er een verbeterde overeenstemming ontstaat tussen het handelen van de raadsleden en eParticiperende inwoners. In de theoretische verkenning van dilemma's van gemeenteraadsleden worden er een aantal stijlen gedefinieerd die, evenals een aantal democratiemodellen die in het hoofdstuk responsiviteit worden onderscheiden die, van grote invloed zijn op de manier waarop gemeenteraadsleden omgaan met hun verantwoordelijkheden. In dit onderzoek wordt onderzocht of er nuances zijn aan te brengen op het algemene effect van eParticiperende inwoners op de raadsleden.

⁴⁷ Nillesen (2009)

Er zijn in paragraaf 2 een vijftal percepties van gemeenteraadsleden onderscheiden. De veronderstelling in dit onderzoek is dat de perceptie de invloed van eParticipatie op de responsiviteit van raadsleden in sterke mate bepaald. Deze veronderstelling komt voort uit het feit dat de dilemmadansen van raadsleden uiteindelijk resulteren in een voorkeur voor stijl en democratiemodel. Op basis van deze voorkeur kan worden verondersteld dat er verschillen zijn te ontdekken in de manier waarop raadsleden omgaan met eParticipatie.

2.4.1 Hypothetische verhoudingen

Op basis van de voorgaande aannames over de invloed van eParticipatie worden de vijf stijlen van raadsleden gekoppeld aan de percepties. Deze koppeling is op basis van de theoretische definiëringen uit de theoretische verkenning:

De ombudsman is gekoppeld aan **perceptie 4**. De kern van de overtuiging van het raadslid bestaat uit het direct betrekken van inwoners en het vertalen van de belangen van de inwoners in de politieke arena. De ombudsman heeft voorkeur voor directere democratische invloed van inwoners.

De partijpoliticus is gekoppeld aan **perceptie 2**. De kern van de overtuiging van het raadslid bestaat uit het feit dat hij verkozen is op basis van het verkiezingsprogramma en hij zal zich vanuit die filosofie inzetten voor die doelen. De partijpoliticus heeft voorkeur voor indirecte democratische invloed van inwoners.

De bestuurder is gekoppeld aan **perceptie 1**. De kern van de overtuiging van het raadslid ligt in de gemeentelijke organisatie en het werken met deze organisatie. Het raadswerk heeft zijn eigen verantwoordelijkheid, gebaseerd op de verkiezingen. De bestuurder heeft voorkeur voor indirecte democratische invloed van inwoners.

De coach is gekoppeld aan **perceptie 3**. De kern van de overtuiging van het raadslid is dat er een verbinding en gelijkwaardige uitwisseling van argumenten en overtuiging moet zijn tussen het raadslid en de inwoners. De coach heeft voorkeur voor directere democratische invloed van inwoners.

De volger is gekoppeld aan **perceptie 1**. De kern van de overtuiging van het raadslid is dat het systeem moet functioneren eventueel zonder uitgesproken individuele standpunten. De volger heeft voorkeur voor indirecte democratische invloed van inwoners.

In totaal zijn er vijf verschillende invloeden gedefinieerd, ook zijn daarbij op basis van de theoretische verkenning een aantal voorkeuren uitgesproken van de typen raadsleden. In het empirisch onderzoek zal aan het licht komen welke kenmerken van responsiviteit gekoppeld kunnen worden aan de voorkeuren van de verschillende typen raadsleden.

2.4.2 Verwachtingen voor het empirisch onderzoek

Voordat het empirisch onderzoek van start kan gaan zullen er op basis van het theoretisch onderzoek een aantal verwachtingen worden opgesteld over de kenmerkende uitwerkingen van raadsleden:

Op welke manier kan de responsiviteit van gemeenteraadsleden versterkt worden door eParticipatie van inwoners?

Ombudsman: de participatie van inwoners vindt bij voorkeur plaats door directe contacten via de email of een forum met discussies. De directe invloed van digitale initiatieven zoals petitie worden omarmd en gesteund.

Verwachting 1: De vergroting van responsiviteit vanuit het perspectief van de ombudsman door eParticipatie is positief in technieken waarin inwoners direct participeren. De directe participatie past binnen perceptie 4.

Partijpoliticus: de participatie van inwoners moet serieus worden meegenomen in het proces, maar er is een eigen verantwoordelijkheid van de verkozen raadsleden. Directe democratische invloed wordt ingezet om inwoners betrokken te houden, maar de inhoudelijke koers van de partij blijft staan.

Verwachting 2: De vergroting van responsiviteit vanuit het perspectief van de partijpoliticus door eParticipatie is neutraal in technieken van eParticipatie. De koppeling aan perceptie 2 betekent dat de partijpoliticus van geen enkele soort directe participatie een positieve invloed op de responsiviteit heeft.

Bestuurder: de participatie van inwoners moet plaatsvinden in het ambtelijk voortraject, er moet vanuit de raadsleden vertrouwen zijn op hoor en wederhoor van de collegevoorstellen. Inwoners moeten wel betrokken zijn bij het democratisch proces, maar de verkozen raadsleden besturen de gemeente op basis van democratisch vastgestelde doelen.

Verwachting 3: De vergroting van responsiviteit vanuit het perspectief van de bestuurder door eParticipatie is neutraal. De koppeling aan perceptie 1 betekent dat de bestuurder van geen enkele soort directe participatie een positieve invloed op de responsiviteit heeft.

Coach: de directere democratische invloed van inwoners is veel waard, meer begrip en samenwerking tussen de verschillende werelden is belangrijk.

Verwachting 4: De vergroting van responsiviteit vanuit het perspectief van de coach door eParticipatie is positief in technieken waarin inwoners direct participeren binnen de grenzen van perceptie 3. In dit model staan technieken met directe invloed en participatie van inwoners centraal.

Volger: de volger heeft geen behoefte aan nieuwe inzichten en alternatieven. De loyaliteit aan de politiek leiders en/of ambtelijke organisatie staan voorop, daarbij mag er vanuit worden gegaan dat de besluiten uit zijn te leggen aan de inwoners.

Verwachting 5: De vergroting van responsiviteit vanuit het perspectief van de volger door eParticipatie is neutraal. De koppeling aan perceptie 1 betekent dat de volger van geen enkele soort directe participatie een positieve invloed op de responsiviteit heeft. De volger is niet op zoek naar participatie van inwoners en zal daarom geen vergrote responsiviteit vertonen.

Op basis van de typen van raadsleden zijn deze hypothesen gemaakt, ervan uitgaande dat eParticipatie een uniforme casus in dit onderzoek is. In het volgende hoofdstuk zal blijken dat er verschillende soorten cases in dit onderzoek zijn. In dit onderzoek wordt daarom gewerkt met een aanvullende verwachting:

Een raadslid is alleen responsiever door rolbevestigende eParticipatie.

Deze verwachting gaat er vanuit dat de vormen van participatie die de rol van het raadslid ondersteunen en aansluiten bij de opvattingen van het raadslid ervoor zorgen dat de eParticipatie kan worden ingezet als politiek argument in de besluitvorming.

Een raadslid kan volgens de eerste vijf verwachtingen op basis van zijn stijl in meer of mindere mate responsief zijn. De laatste verwachting stelt dat een raadslid alleen responsiever is als deelnemers aan eParticipatie zijn opvattingen delen en zijn rol als raadslid daarmee bevestigen. Op deze manier kan de eParticipatie worden gebruikt als een politiek argument over de betrokkenheid en ondersteuning van het voorstel voor inwoners.

Deze verwachtingen zullen in het empirisch hoofdstuk worden getoetst en in hoofdstuk 5 zullen er conclusies worden getrokken.

2.5 Samenvattend

Hoe kan de responsiviteit van gemeenteraadsleden worden onderscheiden?

De gemeenteraadsleden hebben in hun werk te maken met een aantal dilemma's. De dilemma's dwingen de raadsleden tot het maken van een keuze voor de manier waarop zij omgaan met bijvoorbeeld participerende inwoners of de waarde die zij toekennen aan de inbreng van de participerende inwoners. De keuzes die de raadsleden maken zijn uit te drukken in een vijftal stijlen. Deze stijlen bepalen in grote mate de manier waarop de responsiviteit van een raadslid kan worden vergroot.

Responsiviteit staat voor de mate waarin het handelen van het politiek bestuur in overeenstemming kan worden gebracht met de gelijk gewogen voorkeuren van inwoners tot dat handelen. Hieruit volgt dat als een politiek bestuur meer responsief is door eParticipatie van inwoners, de eParticipatie bijdraagt aan een groter democratisch gehalte van een besluit. De democratiemodellen sluiten hierop aan, er zijn een aantal manieren om tegen de democratie aan te kijken. Op basis van de stijlen en democratiemodellen zijn er een vijftal percepties op democratische besluitvorming geformuleerd. Aan deze vijftal percepties zijn een omschrijving van het gedrag en houding gekoppeld op basis van de theorie. Tot slot is de verwachting toegevoegd dat raadsleden alleen responsiever worden door eParticipatie die

rolbevestigend is zodat de participatie van inwoners gebruikt kan worden als een politiek argument.

Op welke manier kan de responsiviteit van gemeenteraadsleden versterkt worden door eParticipatie van inwoners?

De gemeenteraadsleden zijn op basis van de percepties ingedeeld. Op basis van de theoretische omschrijving wordt verondersteld dat van de vijf stijlen de vergroting van responsiviteit van de ombudsman en coach het meest positief zal zijn. De vergroting van de responsiviteit van de bestuurder, partijpoliticus en volger zullen neutraal zijn.

Deze verwachtingen worden later in dit onderzoek nader bekeken. In het theoretisch hoofdstuk is een belangrijke hypothese toegevoegd, waarvan de kern is dat een raadslid alleen responsiever is als de karakteristieken van de eParticipatie het raadslid bevestigen in zijn stijl. Het antwoord op de theoretische deelvraag is hiermee gegeven, zonder empirische toetsing.

Uit welke elementen bestaat digitale participatie?

In dit onderzoek ligt de focus op participatie van inwoners in de politieke besluitvorming. Deze vorm van participatie kan digitaal (online) en offline plaatsvinden. De elementen die digitale participerende inwoners bijdragen zijn een vluchtig en autonoom gedrag, de overheid als schakel in een netwerk en gelijkwaardigheid tussen de participanten.

De digitale participatie geeft inwoners een instrument om zelf een politiek protest te starten, politieke acties te organiseren, discussiëren over politieke onderwerpen in de publieke sfeer en adviserende instrumenten te gebruiken gericht op het stemmen bij verkiezingen.

In dit hoofdstuk is uitgebreid verslag gedaan van de bevindingen uit de wetenschappelijke literatuur en welke hypothesen daaraan kunnen worden verbonden. De eerste theoretische vragen van dit onderzoek zijn daarmee beantwoordt. Voordat er kan worden overgegaan tot de beschrijving van het uitgevoerde empirische onderzoek in hoofdstuk 4, zal in het volgende hoofdstuk worden ingegaan op de methoden en technieken van het empirisch onderzoek.

3. Methoden en technieken

3.1 Casusselectie

In dit onderzoek worden vier websites bestudeerd. Dit onderzoek is een embedded multiple case study⁴⁸. Daarmee wordt bedoeld dat er meerdere cases worden onderzocht die subonderdelen zijn van een groter programma. Op deze manier kan het onderzoek meerdere uitkomsten hebben van individuele projecten binnen een groter geheel. In dit onderzoek worden in totaal drie gemeenteraden bestudeerd, en worden er vier technieken behandeld.

De drie gemeenten zijn Groningen, Dordrecht en Almere. Deze drie gemeenten hebben grote gemeenteraden (39 raadsleden), een groot aantal inwoners en er wordt door de gemeenten ingezet op eParticipatie. Kleinere gemeenten blijken minder gebruik te maken van eParticipatie. De drie gemeenten in dit onderzoek zijn de voorlopers van projecten op het gebied van eParticipatie. Er kan worden gesproken van voorlopers omdat de vier technieken samen met deze, of alleen in deze, gemeenten is opgestart en er nu langzaam aan meer gemeenten meedoen met deze technieken. De vier technieken die worden onderzocht zijn:

- Watstemtmijnraad.nl (in totaal 13 gemeenten)
- Petities.nl (in totaal 5 gemeenten)
- Vertelhetderaad.nl (alleen in Dordrecht)
- Raadspanel (alleen in Almere)

De vier websites zullen kort worden omschreven, maar worden in het empirisch hoofdstuk uitgebreider beschreven.

Watstemtmijnraad.nl is een website waarop inwoners door middel van een zoekfunctie kunnen nazoeken hoe de raadsleden of politieke fracties hebben gestemd. Door creatief gebruik van de zoekmachine zijn diverse gegevens boven tafel te krijgen over aan- en afwezigheid of verdeeldheid binnen fracties. De website biedt laagdrempelige informatie over de stemverhoudingen.

De gemeente Dordrecht heeft met vertelhetderaad.nl een portaal ingericht voor inwoners om direct en digitaal te communiceren met de gemeenteraadsleden of onderling over onderwerpen. De bezoeker komt direct bij een laagdrempelig keuzemenu en kan kiezen voor allerlei manieren om in (digitaal) contact te komen met de raadsleden en politieke partijen. De optie 'stem uit de fractie' verwijst door naar een online forum waar raadsleden op het internet in debat kunnen gaan met de raadsleden.

Door middel van Epetities kunnen inwoners zelfstandig via internet een initiatief starten en daarmee draagvlak onder de inwoners zoeken. Na het opstarten van een petitie wordt er door de griffie een behandelvoorstel opgesteld waarna het bij het college van B&W of de gemeenteraad terecht komt. Uiteindelijk moet er dan een besluit worden genomen over het op internet gevormde initiatief.

⁴⁸ Yin, pag. 44 (1994)

De gemeente Almere heeft ook een raadspanel. Het raadspanel geeft de raadsleden 'raad' over de onderwerpen die op de politieke agenda staan. Met regelmaat worden de inwoners in het raadspanel vragen voorgelegd, waarvan de uitkomsten aan de gemeenteraadsleden worden gepresenteerd.

Door deze selectie te maken worden vele andere initiatieven in Nederland niet onderzocht. De keus voor deze vier technieken is gemaakt omdat er in de eerste plaats veel raadsleden kunnen worden onderzocht. In totaal zijn er in deze drie gemeenten 117 raadsleden. Het aantal raadsleden ligt in Nederland, afhankelijk van gemeentegrootte, tussen de 9 en 45 raadsleden. Gemeenten tussen de 100.000 en 200.000 hebben 39 raadsleden, daarboven zitten slechts zes gemeenten met 45 raadsleden. Geen van deze grotere gemeenten doet mee aan de beschreven technieken. Op basis van deze analyse is er gestreefd naar de maximale populatie en naar gemeenten die beide gebruik maken van dezelfde technologie. In het geval van Epetities en watstemmijnraad is dit van toepassing voor Almere en Groningen.

In de tweede plaats is er gekozen voor de diversiteit van de technieken, en de theoretische koppeling die daarmee gemaakt kan worden op basis van de stijl van de raadsleden:

Watstemmijnraad geeft inwoners snel inzicht en kennis over de besluiten van haar bestuur.

Vertelhetderaad geeft inwoners handreikingen om direct digitaal contact met haar bestuur te leggen.

Epetities geeft inwoners een instrument om zelf zaken ter besluitvorming voor te leggen aan haar bestuur.

Het raadspanel geeft inwoners een instrument om haar bestuur te laten weten wat zij vinden van de onderwerpen op de politieke agenda.

Op basis van de karakteristieken van de websites kunnen er verbanden worden gelegd. In het vorige hoofdstuk zijn verwachtingen opgesteld over de invloedsrelatie waarbij er vanuit is gegaan dat percepties factoren van invloed zijn. In hoofdstuk 4 zal bij de specifieke omschrijving van de websites worden onderbouwd waarom de bepaalde percepties passen bij de technieken van eParticipatie.

3.2 Methoden

In het empirisch onderzoek worden verschillende methoden toegepast om te kunnen vaststellen welke ideaaltypen van raadsleden er aanwezig zijn om daarna dieper in te kunnen gaan op de responsiviteit door digitale participatie van inwoners.

Het kwantitatieve onderzoek door middel van een digitale survey onder de raadsleden maakt het mogelijk om de typen raadsleden te onderzoeken en daaraan gekoppeld ook een patroon te ontdekken met betrekking tot de democratiemodellen.

De digitale survey wordt uitgevoerd aan de hand van Thesistools⁴⁹, een instrument waarmee op inzichtelijke wijze digitaal een survey kan worden uitgevoerd. Er is voor het gebruik van Thesistools gekozen omdat zij ook voor andere studenten een database beheren aan respondenten die bij eerder onderzoek hebben aangegeven in het vervolg ook aan onderzoeken mee te willen werken. In het kader van verbreding van wetenschappelijke kennis is daarom voor Thesistools gekozen.

De raadsleden zijn gevraagd via email, post en de raadsgriffiers om mee te doen aan de survey waarvan de uitkomsten anoniem worden verwerkt. Er is echter wel gevraagd om contactgegevens achter te laten zodat er ook nadere vragen gesteld kunnen worden. In totaal hebben 17 raadsleden de survey ingevuld.

De gemeenten Almere, Dordrecht en Groningen hebben allemaal 39 leden in de gemeenteraad. Daarmee komt de totale doelgroep op 117 raadsleden. De respons voor de survey is daarmee uitgekomen op 14,5%.

Het kwalitatieve onderzoek door middel van de interviews maakt het mogelijk om door te vragen en de patronen tussen de eParticipatie en responsiviteit te ontdekken aan de hand van de uitkomsten van het kwantitatief onderzoek. Voor aanvang van het interview staat vast welk democratiemodel en stijl bij het raadslid passen en op basis daarvan kunnen de vragen eventueel worden verfijnd.

De interviews vinden op halfgestructureerde basis plaats. De interviews vinden plaats op een narratieve manier, zodat er aan de hand van een vragenlijst door de respondent kan worden verteld wat de kern van zijn mening over de digitale participatie van inwoners is. De interviews zijn anoniem verwerkt, dit is ook uitdrukkelijk meegedeeld aan de respondenten.

In totaal hebben er 7 interviews plaatsgevonden. Alle respondenten op de survey werden benaderd, maar er zijn 7 raadsleden die bereid waren mee te werken aan een interview. De respondenten zijn verspreid over alle deelnemende gemeenten: 3 respondenten uit Almere, 2 uit Groningen en 2 uit Dordrecht.

Het aantal respondenten dat is ingegaan op de uitnodigingen is zeer beperkt en geeft in eerste instantie een signaal af dat het onderzoeksonderwerp niet interessant is voor de respondenten. Hierop zal in hoofdstuk 5 nader worden ingegaan.

⁴⁹ Thesistools.com

De derde onderzoeksmethode is de systematische analyse van de genoemde initiatieven: aan de hand van gebruiksinformatie, doel, oriëntatie en achtergronden over het beheer worden de initiatieven in kaart gebracht en zijn de websites inzichtelijk.

Door bestudering van de brondocumenten die ten grondslag liggen aan de technieken en door het voeren van gesprekken met de initiatiefnemers of beheerders van de technieken kan het karakter van de initiatieven worden omschreven.

3.3 Operationalisatie

In het empirisch onderzoek zal aan de hand van kwantitatief onderzoek worden gekeken naar de stijl en democratiemodellen van de respondenten die daarna geïnterviewd worden.

Kwantitatief

In de survey (bijlage 2) is gebruik gemaakt van de vragenlijst opgesteld door Tops en Zouridis⁵⁰ voor het vaststellen van de stijlen van de raadsleden. De auteurs van *De binnenkant van de politiek* hebben een instrument ontwikkeld en bijgesloten in hun boek om de stijl vast te stellen door middel van twintig vragen. Dit instrument operationaliseert de stijlen.

Het tweede gedeelte van de survey bestaat uit twaalf vragen die ingaan op de vier democratiemodellen. De eerste 8 vragen werken de modellen per stuk af. De karakteristieken van de modellen zijn daarbij vertaald naar een individuele mening:

Model 1: verantwoordelijkheid van verkozen inwoners

Stelling: Inwoners oefenen alleen door lidmaatschap van een politieke partij en het stemmen bij verkiezingen hun verantwoordelijkheid uit

Antwoorden: eens/oneens

De laatste vier vragen geven voorbeelden van situaties in het raadswerk die zich kunnen voordoen en waarbij een bepaalde reactie kan worden teruggevoerd op een democratiemodel:

Alle democratiemodellen, maar de antwoorden zijn voor verschillende modellen

Stelling: U twijfelt over een raadsvoorstel, wie zou u als eerste bellen?

Antwoorden: Collega raadsleden, inwoners, Ambtenaren, Collegeleden.

Bij de survey is een codex bijgesloten waarin de uitkomsten van de vragen zijn vertaald naar de verschillende stijlen en modellen. In de codex wordt per vraag aangegeven tot welke modellen de antwoorden leiden. Op basis van Tops en Zouridis en Michels de modellen gekoppeld aan de antwoorden per model.

Kwalitatief

Op basis van de kwantitatieve data is er een beeld ontstaan van de respondent: de stijl en democratiemodel zijn door middel van 32 vragen onderzocht.

⁵⁰ Tops en Zouridis, pag. 155-158 (2002)

Het kwalitatieve onderzoek zal door middel van interviews informatie moeten opleveren over de wijze waarop de verschillende raadsleden omgaan met de verschillende technieken.

Daartoe worden er, onafhankelijk van het type raadslid, een tweetal typen vragen gesteld die als basis dienen voor het half gestructureerde interview:

Er wordt gekeken naar de eigen websites/blogs e.d.:

Doen raadsleden überhaupt aan eParticipatie via de eigen kanalen?

Wat doen respondenten zelf met eParticipatie voor inwoners en op welke manier doen zij hier aan mee? Kunnen zij voorbeelden noemen die naar hun mening bijdragen aan een verbeterde eParticipatie van inwoners?

Op basis van de technieken:

Op welke wijze draagt deze participatie bij aan verbeterde verhoudingen tussen de besluiten van de raadsleden en de gemiddeld gewogen wensen van inwoners?

Zijn er concrete effecten van deze participatie op het raadswerk te benoemen?

Zijn de raadsleden eigenlijk wel overtuigd van de techniek of hebben zij andere voorkeuren?

Welke concrete aanwijzingen zijn er voor versterking van de lokale democratie door de eParticipatie?

eParticipatie

De diverse technieken van eParticipatie worden op basis van een vijftal punten met elkaar vergeleken. In de eerste instantie zal worden omschreven hoe de website is ontstaan en waar de techniek wordt toegepast. Vervolgens komen de volgende onderdelen aan bod:

1. Gebruik: hoe kunnen de bezoekers van de website gebruik maken van de techniek?
2. Beheer: door wie wordt de techniek beheerd, en wat zijn de rollen van de gemeente en andere organisaties?
3. Doel: welk doel streeft de website na?
4. Oriëntatie: welke oriëntatie heeft de techniek in termen van de participatieladder?

Voordat de technieken uitgebreid worden omschreven zullen er eerst een reflectie op het onderzoeksproces en de analyse van de data worden beschreven.

3.4 Onderzoeksproces

In dit onderzoek is gestreefd naar een optimaal aantal respondenten, technieken en gemeenten. Aan het einde van het kwantitatief onderzoek was er een populatie van 117 raadsleden binnen drie gemeenten, en konden vier technieken worden getoetst met verschillende karakteristieken.

De opkomst op het kwantitatieve gedeelte van het onderzoek was 17%. Het aantal respondenten was, ondanks nabellen, e-mailen en andere extra inspanningen zowel in het kwantitatieve als kwalitatieve onderdeel van het onderzoek laag te noemen.

Proces

Het lage opkomstpercentage van de raadsleden op een digitale uitnodiging voor een digitale enquête geeft aanleiding om te concluderen dat er onder 117 raadsleden maar weinig raadsleden 'online' zijn. De survey is als laatste middel om de opkomst te verhogen daarom ook nog per post verstuurd. In totaal kwamen daar twee surveys van terug, wat aanleiding geeft om te concluderen dat de raadsleden weinig moeite of zin hadden om mee te werken aan het onderzoek. Deze conclusie wordt deels versterkt door het feit dat 23,5% van de respondenten hun naam niet ingevoerd hebben om ook mee te willen werken aan de interviews. In het hoofdstuk 4 zal hier nader op worden ingegaan.

Uitkomsten in getallen:

Ondanks de lage opkomst zijn de respondenten redelijk gelijkmatig verdeeld over de cases. De verdeling van de partijen is opvallend hoog onder Groenlinks en opmerkelijk is dat er kan worden geconstateerd dat er geen CDA'ers hebben meegewerkt aan het onderzoek. Het aanzienlijke aandeel raadsleden dat anoniem wenste te blijven heeft grote invloed op het beeld over de respondenten in dit onderzoek:

Onderwerp	Percentage respondenten	Percentage totale populatie
Gemeenten	23,5% anoniem 17,5% Groningen 29,5% Almere 29,5% Dordrecht	0% anoniem 33,3% Groningen 33,3% Almere 33,3% Dordrecht
Man/vrouw	47% man 23,5% onbekend 29,5% vrouw	62% man 0% onbekend 38% vrouw
Partij	23,5% GroenLinks 17,6% Lokaal 11,7% ChristenUnie/SGP 11,7% PvdA 11,7% D66 23,5% anoniem	7% Groenlinks 17,1% Lokaal 6% ChristenUnie/SGP 30% PvdA 5,1% D66 0% anoniem 9,4% SP 14,5% VVD 7,7% CDA

Verklaringen

Er zijn een aantal opmerkingen en verklaringen te geven voor de verschillen tussen de totale populatie en de respondenten:

1. Er zijn respondenten die ervoor kozen anoniem te blijven om zo geen verdere medewerking aan het onderzoek te hebben.
2. De afwezigheid van de VVD, SP en CDA in de survey kan niet worden verklaard. Er kan enkel worden verondersteld dat zij de survey anoniem hebben ingevuld.
3. De onevenredig grote aanwezigheid van Groenlinks en PvdA kan evenmin worden verklaard. De raadsleden hebben, zo blijkt uit dit onderzoek, een positieve houding ten aanzien van onderzoek naar dit onderwerp.
4. De veel lagere opkomst van respondenten uit Groningen kan slechts worden verklaard door minder interesse in het onderzoeksonderwerp door de raadsleden over alle partijen. De raadsleden zijn via email, post en interne

communicatie benaderd en hebben er bewust voor gekozen niet deel te nemen aan het onderzoek.

3.5 Bias

Er zijn een aantal verklaringen te geven over het verlopen proces. In de eerste plaats waren de gemeenteraadsverkiezingen weer in aantocht, en zullen raadsleden prioriteiten stellen. Het onderzoek kan daaronder geleden hebben. Een andere conclusie die kan worden getrokken is dat als de respondenten die zich wel aangetrokken voelden door het onderwerp en deelnamen aan het onderzoek vervolgens zeer kritisch zijn over de eParticipatie, er aanleiding is om te vermoeden dat dit spreekt voor de respondenten die niet deelnamen aan het onderzoek. Men zou kunnen concluderen dat als de eParticipatie hen dusdanig bezig hield in positieve en negatieve zin men ook geneigd zou zijn aan het onderzoek mee te werken.

De survey onder de raadsleden is in eerste instantie via het internet verspreid onder de raadsleden, en daarna nogmaals via de post. Er zijn in totaal twee ingevulde surveys via de post teruggekomen waarmee de conclusie kan worden getrokken dat er geen afkeer van de raadsleden is tegen digitale surveys an sich. Door de herhaalde verzoeken kan er ook worden geconcludeerd dat de raadsleden bewust ervoor gekozen hebben niet mee te werken aan het onderzoek.

Op basis van deze verklaringen zijn vooruitlopend op het empirisch onderzoek een aantal conclusies te geven ten aanzien van de betrouwbaarheid van het onderzoek. In de eerste plaats is er geen grote opkomst, waardoor de respondenten en de uitkomsten een vertekend beeld kunnen geven. Er is alles aan gedaan om de opkomst te verhogen, dit mocht niet baten.

Een tweede conclusie die kan worden getrokken heeft betrekking op de analyse van de uitkomsten. Als er, met deze lage respons, blijkt dat de respondenten die ook meewerken aan een interview niet positief zijn over de eParticipatie en er geen of zeer beperkte effecten op de responsiviteit zijn vast te stellen dan kan dit worden gezien als een verklaring voor de lage respons. Een belangrijke verklaring voor de lage opkomst op de survey kan dus liggen in de uitkomst van het kwalitatief onderzoek.

3.6 Analyse

De data die voortkomen uit de bestudering van documenten, survey en interviews zullen geanalyseerd en verwerkt worden.

In eerste instantie zal er aan de hand van bestudering van literatuur en de websites een omschrijving van de technieken plaatsvinden. De drie verschillende cases hebben een eigen karakter en daarom zal van tevoren op een overzichtelijke manier worden vastgesteld wat de vier technieken zijn.

In tweede instantie zal de survey plaatsvinden onder de raadsleden uit de betreffende gemeenten. De data uit deze survey zal worden weergegeven en er zal worden weergegeven welke verbanden er zijn tussen de stijlen en democratiemodellen.

In derde instantie worden de uitkomsten van de interviews weergegeven. De data die voortkomen uit de gesprekken worden aan de hand van citaten verwerkt in de rapportage over de verschillende stijlen van raadsleden.

In het volgende hoofdstuk zal verslag worden gedaan van het empirisch onderzoek.

4. Rapportage empirisch onderzoek

4.1 Omschrijving van de technieken

In de onderstaande paragrafen zal uitgebreid worden ingegaan op de technieken die zijn onderzocht in de drie verschillende gemeenten. Het doel, beheer, gebruik en oriëntatie van de verschillende technieken zal worden omschreven.

Er konden door de betrokken websites geen gebruikersgegevens worden aangeleverd, waarmee er geen beeld is op het aantal gebruikers van de website.

4.1.1 Watstemmijnraad.nl

Het stemgedrag van politici wordt door watstemmijnraad.nl inzichtelijk gemaakt. De stichting politix.nl maakte naar het Britse voorbeeld theyworkforyou.com een website waar het stemgedrag van de Tweede Kamer transparant werd gemaakt. Op basis van deze website is in 2008 gestart met de ontwikkeling van watstemmijnraad.nl met vier gemeenten: Groningen, Almere, Woerden en Enschede. Sinds de tweede helft van 2008 kunnen ook andere gemeenten meedoen en in totaal zijn er nu 9 andere gemeenten die ook meedoen. Watstemmijnraad.nl werd in 2008 genomineerd voor de eParticipatie award, maar won hem niet.

The screenshot shows the website 'Wat stemt mijn raad?' with a navigation menu (home, voorstellen, meer informatie) and a search bar. Below the search bar, there is a section titled 'Laatste 3 onderwerpen' (Latest 3 topics) listing council proposals with their respective voting counts and status.

Topic	Voor	Tegen	Status
17 Almere: Meerjaren Perspectief Grondexploit... 12 De raad stelt het Meerjarenperspectief Grondexploitaties 2009 herzi... 09 grondexploitaties voor de stadsde... lees verder >	23	8	Aangenomen
17 Haarlem: Invoering gemeentelijke basisadmin... 12 lees verder > 09	0	0	Niet gestemd
16 Woerden: Raadsvoorstel inzake bibliotheek H... 12 De raad besluit een amendement van de fracties van Progressief Woerden en 09 het CDA te aanvaarden, waardoor ... lees verder >	15	12	Aangenomen

Gebruik

De website geeft de mogelijkheden aan inwoners om te zoeken op raadslid, partij, beleidsveld of soort besluit. Op deze manier kunnen inwoners door creatief gebruik van de zoekmogelijkheden achterhalen welke besluiten er door welke raadsleden zijn genomen. Door combinaties van zoektermen is te achterhalen hoe het staat met de aan-

en afwezigheid van raadsleden, en tevens is er vast te stellen hoeveel voorstellen in een gemeente feitelijk behoren tot de politiek belangrijke hoofdstukken.

Beheer

De griffie van de betreffende gemeente voert de besluiten van de gemeenteraad in via de website. Het technisch beheer en ontwikkeling ligt bij Accepte B.V. en de aansturing ligt bij Burgerlink.

Doel

Het doel van watstemmijnraad.nl is informeren aan de inwoners over genomen besluiten.

Oriëntatie

Op basis van de eerder gedefinieerde participatieladder en de aanvullingen daarop kan worden vastgesteld dat de oriëntatie van watstemmijnraad.nl gericht is op informeren van de inwoners en dat het de verantwoordelijkheid van de inwoners is om het te ontvangen en te verwerken. Deze oriëntatie sluit het beste aan bij perceptie 1, waarbij er wordt uitgegaan van de verantwoordelijkheden van de verkozen inwoners en de kwaliteit van het informatieaanbod belangrijker is dan de interactiviteit.

4.1.2 Petities.nl

Door middel van petities.nl kunnen inwoners zelfstandig onderwerpen aandragen voor een petitie en andere inwoners kunnen dit ondersteunen:

The screenshot shows the Petities.nl website interface. At the top, there is a navigation bar with 'home', 'petities', 'loketten', 'nieuws', and 'help'. Below the navigation bar, there are two filter sections on the left: 'filter op: status' and 'filter op: loketten'. The main content area displays a list of petitions for 'Almere' under the 'ondertekenbaar' status. The list includes the following items:

petities > almere > ondertekenbaar >	aantal	activiteit	einddatum
Almere hondenpoep-vrij	251		
laatste bevestiging 5 dagen geleden			
Veiligspoor-Almere	106		
laatste bevestiging ongeveer 7 uur geleden			
woontorens meridaanpark almere buiten	29		
Heuvel Groene Loper	25		
blikken	6		
Speeltoestellen terug op het Mastgatpad	3		
Hoge school in het Kasteel	0		

Petities.nl bestaat al sinds 2005 en is ontwikkeld als een website waarmee het recht tot burgerinitiatief wordt ondersteund. De website werd ontwikkeld voor petitie op nationaal niveau; de Tweede Kamer. In 2007 maakte petities.nl een doorstart en werden de gemeenten Almere en Groningen betrokken. De huidige petities.nl biedt een loket voor zowel Nederland, een aantal (deel)gemeenten en ook Europa. De website is daarnaast ingrijpend veranderd met het oog op transparantie, de afhandeling van de voorstellen is inzichtelijk gemaakt zodat inwoners ook kunnen zien in welke fase het voorstel zich bevindt.

Gebruik

Petities.nl maakt het makkelijk voor inwoners om ideeën, ongeacht of zij op de politieke agenda staan, aan te dragen voor ondertekening door andere inwoners. Op deze manier kunnen onderwerpen draagvlak krijgen en onderdeel worden van de politieke agenda, of geagendeerde onderwerpen beïnvloeden. De gemeente Groningen kent geen verordening op het burgerinitiatief. De gemeente Groningen doet wel mee aan petities.nl, daarmee is het dus geen ondersteuning geworden van het burgerinitiatief maar een op zichzelf staande eParticipatie.

Beheer

Petities.nl is in eigendom van Stichting Petities.nl, welke in 2004 is opgericht door Reinder Rustema, Arjan Widlak en Michiel Leenaars. Het dagelijks beheer wordt verzorgd door vrijwilligers van de vereniging Open Domein en Reinder Rustema.

Het opstarten van een petitieloket voor een gemeente of provincie vereist geen beheer van de gemeente zelf. De vereisten zijn dat de overheidsorganisatie openbaar verklaard ePetities in ontvangst en behandeling te nemen. Daarnaast moeten er een contactpersoon en 'loketbeambte' worden opgegeven zodat het online loket ook door de gemeente wordt gevolgd als er een petitie wordt gestart.

Doel

Het doel van petities.nl is het geven van een instrument aan inwoners om zelfstandig draagvlak te onderzoeken.

Oriëntatie

Petities.nl is erop gericht inwoners te laten coproduceren en mee te laten beslissen over zaken die spelen in de gemeente. De inwoners dragen gezamenlijk een voorstel aan waarover de democratisch verkozen volksvertegenwoordigers uiteindelijk een besluit nemen. De oriëntatie van petities.nl sluit het beste aan bij de percepties 2 en 3, in deze percepties gaat het om mogelijkheden tot participatie en het mobiliseren van actie richting media en politieke besluitvormers.

4.1.3 Vertelhetderaad.nl

De gemeente Dordrecht heeft al sinds 2004 de website vertelhetderaad.nl voor inwoners die iets aan de gemeenteraad willen vertellen. De website wordt actief gepromoot in de nieuwsbrieven 'stem uit de raad' die huis aan huis worden bezorgd door publicatie in een lokale krant. De raadsleden leveren bijdragen aan 'stem uit de raad' en er wordt aan inwoners gevraagd om op vertelhetderaad.nl reacties te geven aan de raadsleden.

In 2007 werd vertelhetderaad.nl vernieuwd en aangevuld. De website kreeg een forum waarop inwoners kunnen reageren op standpunten van individuele raadsleden en partijen, daarnaast werd het gemakkelijker gemaakt de raadsleden te emailen en zich aan te melden voor het 'sprekersplein'. Het 'sprekersplein' geeft inwoners de mogelijkheid om mee te praten in de commissievergaderingen in het gemeentehuis.

Vertel het de Raad

Vertelhetderaad.nl is vernieuwd. Dordtenaren kunnen 'het' de gemeenteraad op vier manieren vertellen.

Klik op de verschillende iconen voor meer informatie.

Gebruik

Op vertelhetderaad.nl krijgen inwoners direct een aantal keuzes voorgelegd. Als zij een idee voor gemeenteraad hebben komen zij op een pagina waar zij een e-mailadres zien waarnaar zij alleen verbeteringen, veranderingen en wensen kunnen sturen. Protesten e.d. worden niet in behandeling genomen.

Als inwoners zich willen aanmelden voor het sprekersplein, het reguliere vergadercircuit, kan dit ook simpel door op de informatiepagina de contactgegevens op te vragen.

De optie 'contact met de fractie' geeft een overzichtspagina met de verschillende fracties en een aantal handige e-mailadressen en links voor het bereiken van individuele raadsleden of de gehele gemeenteraad.

De optie 'stem uit de fracties' leidt naar een forum waar diverse fracties stellingen kunnen pomen en waar inwoners en raadsleden met elkaar in debat kunnen over de stellingen. Dit gedeelte van de website is ook gebruikt voor het zoeken naar een nieuwe burgemeester. Inwoners konden aangeven welke capaciteiten de nieuwe burgemeester zou moeten hebben. De nieuwe burgemeester ging in februari 2010 aan de slag, het forum is gesloten op 17 augustus 2009 nadat er zo'n 31 reacties van inwoners zijn geregistreerd.

Beheer

Het beheer van de website ligt bij de afdeling communicatie van de gemeente Dordrecht. De website is ontwikkeld door de afdeling communicatie om vorm te geven aan een eigen instrument voor de gemeenteraad om te kunnen communiceren met de inwoners. Het beheer van het forum 'stem uit de fractie' ligt bij de fracties zelf.

Doel

Het doel van vertelhetderaad.nl is het bieden van een laagdrempelige manier om in contact met het gemeentebestuur te komen.

Oriëntatie

Vertelhetderaad is gericht op meerdere doelen⁵¹. Het aandragen van een idee voor de gemeenteraad, sprekersplein en contact met de fracties zijn erop gericht om informatiekkanalen duidelijk te maken en geven daarnaast aan de inwoner de mogelijkheid om informatie te zenden. Deze kanalen zijn gericht op het adviseren en coproduceren. De 'stem uit de fractie' is gericht op online discussie met inwoners en in de termen van de participatieladder kan worden gesproken over het organiseren van overleg en coproductie. De oriëntatie van vertelhetderaad sluit aan bij perceptie 4 waarin de directe participatie van inwoners centraal staat en waar men zich bewust is van de verantwoordelijkheden. Via vertelhetderaad kunnen inwoners deze verantwoordelijkheden uitoefenen en wordt een laagdrempelige techniek gegeven.

4.1.4 Raadspanel

Het raadspanel is een internetpanel waarin inwoners van Almere vrijwillig zitting nemen. De betrokken inwoners krijgen met een zekere regelmaat vragen voorgelegd over onderwerpen die in Almere spelen.

Wat is het raadspanel?

30-06-2008

De gemeenteraad vraagt inwoners van Almere om raad. Via een internetpanel krijgen inwoners allerhande vragen over kwesties die in Almere spelen voorgelegd. De antwoorden van het raadspanel

worden besproken door de raadsleden op de politieke markt.

Wij willen raad!

De gemeenteraad wil dat inwoners zich vaker uit kunnen spreken over zaken die in Almere op de politieke agenda staan. Niet één keer in de vier jaar naar de stembus, maar misschien wel om de week een vraag over de stad. De antwoorden kunnen meewegen in de besluitvorming over het onderwerp.

De inwoners van Almere krijgen met het raadspanel de mogelijkheid zich uit te spreken over onderwerpen die op de politieke agenda staan. Op deze manier krijgt de gemeenteraad een extra peiling over de onderwerpen die zij hebben aangedragen en kan dit ondersteunend zijn aan de politieke markten die worden georganiseerd.

⁵¹ via www.vertelhetderaad.nl

Gebruik

De inwoners die deelnemen in het raadspanel krijgen een email met daarin een link. Als zij daarop klikken komen zij in een digitale omgeving waarin zij het onderwerp zien waarover hun mening wordt gevraagd. Het onderwerp wordt voorzien van alle relevante achtergrondinformatie en de consequenties van de keuzes. Het beantwoorden van de vragen neemt ongeveer 5 minuten in beslag. De inwoners kunnen op Almere Vandaag teruglezen wat de raadsleden ermee gaan doen of hebben gedaan. De inwoners kunnen zich vrijwillig opgeven en zodoende op een directe manier laten weten wat zij van bepaalde onderwerpen vinden.

Beheer

Het beheer van het raadspanel ligt bij de raadsgriffie, die de gemeenteraad ondersteund in al haar taken. De vraag van een individueel raadslid is al voldoende voor een onderzoek onder de, ongeveer 1700, leden van het raadspanel. De raadsgriffie verzorgt de eindredactie van de vraag en het behandeltraject van de uitkomsten. In de communicatie van de gemeente worden ook vermeldingen gedaan over het raadspanel door de afdeling Communicatie.

Doel

Het raadspanel heeft tot doel inwoners de kans te geven de politiek te informeren weten wat zij van een concreet voorstel vinden.

Oriëntatie

Het raadspanel is gericht op de adviserende rol van inwoners, waarbij het bezitten en organiseren van de informatiekkanalen de belangrijkste verantwoordelijkheden zijn. De individuele raadsleden of fracties kunnen een kwestie voorleggen aan de leden van het panel, en zelf bepalen wat zij met de uitspraak van het raadspanel doen. De oriëntatie van het raadspanel past het beste bij perceptie 2 waarin de civil society wordt geactiveerd, en waar structureel vorm wordt gegeven aan politiek maatschappelijke actie. Dit uit zich niet in protesten en fysieke acties maar wel in het geven van meningen over onderwerpen die de politiek bezig houden, en dat op structurele en vrijwillige basis.

Samenvattend

Techniek	Beheer	Oriëntatie
Watstemmijnraad	Gemeente	Informeren
Petities	Stichting Petities.nl	Coproductie
Vertelhetderaad	Gemeente Dordrecht	Adviseren Coproductie
Raadspanel	Gemeente Almere	Adviseren

4.2 Soorten respondenten

In het theoretisch kader kwam aan het licht dat raadsleden op basis van dilemma's een keuze voor een stijl maken. In de survey kunnen de vragen met eens of oneens worden beantwoord maar zo zwart wit zullen de respondenten hun afweging niet maken, het zijn dilemma's en zoals Tops en Zouridis opmerken, zullen de raadsleden een voorkeur hebben. Er is daarom in het onderstaande schema alle scores op te sommen, waarbij de 'winnende' stijlen geel zijn gearceerd. Op deze manier worden de voorkeuren van de raadsleden genuanceerd in beeld gebracht:

Respondent	Gemeente	P	B	C	O	V	Democratiemodel
1	Almere	6	2	5	3	2	4
2	Almere	7	4	3	5	2	3
3	Dordrecht	6	4	4	3	3	3/4
4	-	6	6	4	3	1	3
5	Dordrecht	6	3	4	3	4	Te gespreid
6	Almere	6	6	3	3	1	3/4
7	Dordrecht	5	5	3	4	2	2
8	Almere	3	5	2	6	4	3
9	-	5	1	5	7	2	2
10	Groningen	6	4	3	4	3	2
11	Groningen	6	1	2	7	3	2/3
12	-	3	2	4	4	7	3
13	Groningen	4	4	4	3	3	2
14	-	3	4	4	1	8	1/2
15	Almere	8	3	4	3	3	2
16	Dordrecht	7	3	4	4	2	3
17	Dordrecht	3	5	6	2	3	4

P= partijpoliticus, B= bestuurder, C= coach, O= ombudsman, V= volger

Analyse van de data:

Op basis van de uitkomsten van het kwantitatieve onderzoek kunnen een aantal zaken worden vastgesteld:

Stijlen:

De partijpoliticus is oververtegenwoordigd onder de respondenten. 7 van de 17 respondenten geven in hun beantwoording aan dat zij de de hoogste voorkeur hebben voor de partijpoliticus (R16,15,10,5,3,2,1). 5 van 17 respondenten hebben hoge scores voor de partijpoliticus maar geven tevens voorkeur aan een andere stijl (R 4,6,7,9,11).

De combinatie partijpoliticus en bestuurder komt 4 maal voor, waarmee kan worden vastgesteld dat deze voorkeuren dicht bij elkaar liggen voor de respondenten.

De ombudsman (3x), Volger (2x) en Coach (1x) zijn in mindere mate uit het onderzoek naar voren gekomen.

Er werden drie ombudsmannen geïdentificeerd bij respondenten 8, 9 en 11. Deze drie respondenten hadden tevens grote voorkeur voor de partijpoliticus, zo ook bij respondent 2 waar de ombudsman de tweede voorkeur had. De ombudsman is niet overtuigend uit het onderzoek naar voren gekomen.

De volger kwam slechts overtuigend bij respondent 12 en 14 naar voren, maar kunnen niet worden betrokken in het kwalitatief onderzoek omdat zij de survey anoniem invulden.

De coach kwam slechts eenmaal als voorkeur naar voren bij respondent 17 en speelde een kleinere rol bij respondent 1 en 9. Er is te weinig data voor de coach om hier conclusies aan te verbinden.

Democratiemodellen:

De respondenten die voorkeur hebben voor de partijpoliticus zijn niet 1:1 te koppelen aan een democratiemodel. De uitgesproken voorkeur van respondent 15 komt niet overeen met respondent 16 of 1. Over alle respondenten genomen zijn er geen patronen vast te leggen van uitgesproken voorkeuren van respondenten die 1:1 gekoppeld kunnen worden aan een democratiemodel. Er zijn wel trends waarneembaar, die door de beperkte opkomst onvoldoende kunnen worden bevestigd. De trends zijn dat de partijpoliticus en bestuurder voorkeuren hebben voor model 3 en 4. De overige stijlen kunnen niet worden gekoppeld op basis van de data.

De respondenten die gelijke voorkeur aan de partijpoliticus en bestuurder gaven zijn ook niet 1:1 te koppelen aan een democratiemodel. De respondenten zijn verspreid over de modellen 2, 3 en 4. De trends zijn wel waarneembaar maar met meer data kunnen de verbindingen beter worden inzichtelijk worden gemaakt.

De respondenten die voorkeur hebben voor de ombudsman zijn ook niet 1:1 te koppelen aan een democratiemodel. De drie ombudsmannen zijn verdeeld over model 2 en 3.

Voor de Volger en de Coach zijn onvoldoende gegevens aanwezig om een analyse te maken. Het aantal respondenten voor deze stijlen is zeer beperkt en daarnaast zijn de uitkomsten niet overeenkomstig. Het is op basis van deze data niet mogelijk een goede analyse voor deze twee stijlen te geven.

In het volgende hoofdstuk conclusie en discussie zal nader in gegaan worden op de uitkomsten van de survey en het verband met de opgestelde hypothesen in hoofdstuk 2.

Op basis van de kwantitatieve data kan wel de analyse worden gebruikt. Daaruit volgt dat het onderstaande model, uit hoofdstuk 1, nog steeds van toepassing is.

Op basis van de kwantitatieve data kan de analyse worden gemaakt dat de raadsleden voorkeur uitspreken voor een stijl, zonder daaraan uniform ook een democratiemodel te koppelen. In het kwalitatieve onderzoek zal daarom worden ingegaan op de kenmerkende uitwerkingen van de respondenten.

4.3 Interviews

In de volgende paragrafen zullen aan de hand van enkele thema's die uit de interviews naar boven kwamen verslag worden gedaan over de verschillende websites. Per thema zal een respondent worden aangehaald met een citaat.

In het volgende hoofdstuk zal op basis van de onderzoeksresultaten uit dit hoofdstuk de conclusies worden getrokken.

4.3.1 Watstemmijnraad.nl

In totaal deden er 8 respondenten vanuit Groningen en Almere mee het kwantitatieve onderzoek. Daarvan zijn er vijf die hebben meegewerkt aan het interview:

Respondent	Gemeente	P	B	C	O	V	Democratiemodel
1	Almere	6	2	5	3	2	4
2	Almere	7	4	3	5	2	3
8	Almere	3	5	2	6	4	3
10	Groningen	6	4	3	4	3	2
11	Groningen	6	1	2	7	3	2/3

Archief functie

R1, 2

De raadsleden hebben een open houding ten opzichte van digitale participatie en dragen er zelf vanuit de partij ook aan bij. De concrete effecten van watstemmijnraad.nl zijn echter niet te benoemen:

Ik gebruik het om af en toe even terug te kijken naar de besluiten, maar heb niet de indruk dat er nou veel mensen gebruik van maken. In mijn directe omgeving heb ik er nog nooit iemand over gehoord. Maar ik vind het wel belangrijk dat het er is, het geeft toch openheid.

Op de partijwebsite van de raadsleden wordt prominent reclame gemaakt voor watstemmijnraad.nl.

R 10

Het raadslid geeft aan dat watstemmijnraad.nl handig is als archief en om politieke verschillen boven water te krijgen. De respondent is jong en kent de sociale digitale media erg goed. De kracht van deze middelen is naar zijn mening dat de politiek bereikbaar is geworden. Daarom deed hij ook mee aan bijvoorbeeld maildepolitiek.nl.

Ik heb geen idee of het ook door inwoners wordt gebruikt, er is nooit een raadslid of een inwoner naar mij toegekomen die het heeft genoemd. Ik gebruik het zelf als archief, heel handig. Ik zit alleen in de raad en het is voor mij soms een simpel en handig middel om eens terug te zoeken hoe we hadden gestemd. Het leukste is dat je besluiten van de coalitie kunt vinden die niet in lijn zijn met het verleden.

Het raadslid geeft tevens aan het belang in te zien van manieren om complexe zaken als een raadsvoorstel tot laagdrempelige informatie om te vormen in een website als watstemtmijnraad.nl

Geen direct contact

R 2, 8

Beide raadsleden geven aan dat watstemtmijnraad.nl vooral een middel is om standpunten duidelijk te maken, maar dat ze het liefst persoonlijk contact hebben als mensen daarover iets willen weten:

Ik wil inwoners serieus nemen en een standpunt duidelijk maken door persoonlijk contact. De standpunten op de website zijn maar een samenvatting van wat er is besloten.

De respondenten geven duidelijk aan deze techniek voor hen tekorten vertoont omdat zij inwoners alleen serieus kunnen nemen door persoonlijk contact en meer informatie over een besluit dan alleen de stemverhoudingen.

De respondenten zijn niet zo overtuigd van de eigen digitale middelen ter verbetering van de politieke contacten. De eigen website geeft geen mogelijkheden tot interactie, op weblogs kan bijvoorbeeld niet worden gereageerd.

Ik moet aan iedereen duidelijk kunnen maken wat wij in de raad hebben gedaan. Er wordt wel eens negatief over de raad gedaan maar ik wil laten zien wat wij doen. Ik kan het ook niet allemaal bijhouden en eindeloos heen en weer reageren zit er dan ook niet in. Het moet wel een beetje te behappen blijven.

R 1

De respondent is sterk overtuigd van digitale participatie van inwoners en 'gelooft' in vernieuwing van contact met inwoners. De digitale participatie begint bij de eigen partij op de website met een ledennetwerk dat online is vormgegeven en een uitgebreide digitale omgeving waar inwoners om hun mening op weblogs en polls wordt gevraagd.

De digitale communicatie is noodzaak! Het is een aanvulling op de persoonlijke contacten en helpt met het verkleinen van de kloof tussen bestuur en burger. De discussie en transparantie van de politiek is belangrijk!

R 11

De respondent loopt al meer dan vier periodes in de raad mee en bestempelt zichzelf als een politicus van de 'oude stempel'. Het persoonlijk contact staat voorop, hij reageert ook niet snel op email maar pakt sneller de telefoon. De respondent is kort over watstemtmijnraad.nl

Ik doe er niets mee, ik vond ook wel eens voorstellen die niet goed waren ingevoerd, wie doet dat eigenlijk? Het is eigenlijk een soort dubbel met onze eigen website met het verschil dat wij er nog een verhaal bij hebben dat is belangrijker dan alleen de uitkomst. Watstemtmijnraad.nl speelt naar mijn mening geen enkele rol, ik hoor er geen inwoner of wie dan ook over en ik doe er niets mee.

Resumé

Op basis van 5 interviews, waarvan 3 raadsleden uit Amere en 2 raadsleden uit Groningen, kan worden geconcludeerd dat de responsiviteit van de raadsleden niet vergroot wordt door deze techniek. Geen van de respondenten geeft aan dat er door participatie van inwoners in deze website of reacties van inwoners er invloed wordt uitgeoefend op het functioneren van het raadslid.

Er is gesproken met verschillende stijlen, waarvan alleen de volger niet voorkwam in de voorkeuren, maar er kan geen verschil in responsiviteit worden geconstateerd.

4.3.2 Petities.nl

Dezelfde respondenten uit Almere en Groningen werden ook gevraagd naar petities.nl.

eParticipatie als politiek argument

R 11

De respondent geeft aan dat zijn fractie al meermalen heeft getracht een verordening op het burgerinitiatief in de gemeente heeft willen krijgen maar dat dit meermalen niet lukte. Het raadslid geeft aan dat hij woordvoerder was over de onderwerpen die door een ePetitie op de agenda waren gezet:

De petitie over het Europark leidde ertoe dat er inwoners waren die een alternatief presenteerden, daar hou ik wel van. Ik kende de groep mensen ook een beetje en dat hielp wel in de beeldvorming. Uiteindelijk hebben we besloten de groep een som geld te geven voor het onderzoeken van het alternatief. Dat bleek later toch niet te kunnen maar het geld is niet weggegooid. Het doel is niet bereikt, maar mensen hebben eerlijk mee kunnen doen en zelf vorm kunnen geven aan hun ideeën dat is ook een doel.

Voor het raadslid heeft de ePetitie zijn doel bereikt als het gaat om het serieus nemen van de inwoners en het kunnen meedoen met de besluitvorming.

De respondent was bereid om het alternatief van de inwoners te laten onderzoeken en serieus te overwegen. In dit geval bleek dat het alternatief, na onderzoek, niet haalbaar was maar voor de respondent was het proces om tot deze conclusie te komen ook belangrijk.

R 10

Deze respondent geeft net zoals respondent 11 aan dat de petities een belangrijke manier is voor inwoners om gebruik van te maken en zo de lokale democratie te versterken. De respondent geeft ook nog een andere belangrijke factor:

Ik ben een gekozen raadslid en het is niet zo dat ik daarmee dus ook meteen achter zo'n petitie aan moet hollen. Ik gebruik de petities wel om de nuances en meningen door te nemen en te kijken of daar goede argumenten in zitten. Het ligt wel sterk aan het stadium van het besluitvormingsproces of ik er iets mee doe. Een petitie die tegen een huidig voorstel is vind ik niet zo interessant dat is net een bezwaarschrift, ik heb voorkeur voor nieuwe dingen of een alternatief want dat is positieve input.

Het raadslid geeft in het interview ook aan dat er naar zijn mening te weinig van dit instrument gebruik wordt gemaakt. Naar de mening van de respondent is dit een van de weinige goede aanvullingen van digitale participatie, mensen kunnen zelf iets agenderen.

eParticipatie als instrument voor nuances

R 1, 2

De respondenten vragen zich bij ePetities af hoe het zit met de legitimiteit. Een respondent werpt de vraag op of de 'ja stemmers' wel meedoen en of het niet telkens dezelfde mensen zijn.

Ik zie dat het bij de petitie vooral om de aantallen ondersteuners gaat, maar dat is maar een indicator. Ik vraag me af hoe het met de legitimiteit zit, want er zit voor mij geen controle in dat de stemmers ook echt hier wonen of wel belanghebbend zijn. Ik vind het belangrijk dat als er een petitie is dat er over wordt gepraat en dat we de nuances zoeken. Ik denk dat de ePetities met een democratische controle en meer ruimte voor nuances meer zekerheid geeft over de legitimiteit en dan kan ik het ook echt gebruiken.

De respondenten zien de petitie niet als het doel, maar gebruiken het als middel om over een onderwerp te discussiëren en nuances te zoeken.

R 8

De respondent ziet de ePetities als een verlengstuk:

Ik heb het idee dat een verlengstuk van de politieke agenda is. Vaak is een ePetitie toch gekoppeld aan dingen die er al zijn of onderwerpen die eerder al zijn gaan spelen. Het lijkt er dan op dat het gebruikt wordt om de politieke agenda kracht bij te zetten. Ik weet ook niet wie er dan allemaal gaan stemmen, maar ik denk dat er veel mensen bij zullen zitten die een bepaalde voorkeur hebben.

De respondent geeft aan dat zij de ePetities wel serieus neemt, maar dat er vraagtekens zijn bij de oorsprong van de petitie en dat de legitimiteit ook niet helemaal is wat het volgens de respondent moet zijn.

Resumé

Op basis van 5 interviews, waarvan 3 raadsleden uit Amere en 2 raadsleden uit Groningen, kan worden geconcludeerd dat de responsiviteit van de raadsleden vergroot wordt door deze techniek. De respondenten ondernemen actie aan de hand van de ePetities, ondanks dat er nog heel wat bedenkingen zijn over de legitimiteit en de onderwerpen van de petitie.

Er is gesproken met verschillende stijlen, waarvan alleen de volger niet voorkwam in de voorkeuren. Er kan niet worden geconcludeerd dat een bepaalde stijl een volstrekt andere opvatting heeft ten opzichte van de andere stijlen.

4.3.3 Vertelhetderaad.nl

In totaal deden er vijf respondenten uit Dordrecht mee aan de enquête waarvan er twee bereid waren om ook mee te doen aan het interview:

Respondent	Gemeente	P	B	C	O	V	Democratiemodel
3	Dordrecht	6	4	4	3	3	3/4
14	Dordrecht	3	5	6	2	3	4

Geen aandacht voor de website

R 14

Het raadslid geeft aan dat Vertelhetderaad helemaal niets toevoegt. De respondent komt direct in het gesprek met deze conclusie, en geeft aan dat er maar een heel select aantal inwoners gebruik maakt van vertelhetderaad.nl en dat het vaak dezelfde onderwerpen zijn die terugkeren.

'Het is belangrijk om te sonderen hoe onderwerpen in onze gemeente onder de inwoners liggen, maar ik heb nog nooit via vertelhetderaad contact met inwoners gehad. Ik heb niet het idee dat het iets toevoegt en dat het een meerwaarde heeft.'

Het raadslid geeft tevens aan dat op de eigen website en weblog er geen reacties mogelijk zijn omdat het niet bij te houden is. De inwoners kunnen emailen of een brief sturen aan de gemeente, met name het laatste acht het raadslid effectief omdat het dan formele kanalen binnen de gemeente betreft.

De website vertelhetderaad wordt door het raadslid zelf niet gebruikt en naar haar mening is er onder inwoners ook weinig animo, zo bleek uit de deelname van inwoners aan de discussie omtrent de nieuwe burgemeester. De respondent geeft aan dat zij de digitale participatie van de raadsleden in Dordrecht in het algemeen niet ziet, ze merkt dat raadsleden de online vergaderstukken van het RaadsInformatieSysteem (RIS) niet lezen. Deze respondent was een van de twee die de digitale enquête uitgeprint en ingevuld terugstuurde.

R 3

Het raadslid geeft aan onder digitale participatie alleen het e-mailverkeer met inwoners te verstaan. De factor tijd beperkt de respondent in het participeren in een forum of het bijhouden van een eigen weblog. Binnen zijn partij is er een aanstaand raadslid die daar wel tijd voor heeft en die doet dat voor de partij.

Over vertelhetderaad constateert de respondent dat het in een neerwaartse spiraal is geraakt, nadat de inwoners afhaakten zijn de raadsleden er ook minder tijd in gaan steken. In Dordrecht zijn ongeveer 118.000 inwoners, maar de respondent constateert dat via vertelhetderaad maar een paar berichten op het forum staan en er misschien in een jaar maximaal 10 ideeën voor de raad zijn aangedragen.

De invloed van vertelhetderaad is er eigenlijk niet, ik zie wel mailtjes van inwoners met allerlei wensen en problemen. Daarmee gaan we dan intern aan de slag en als het mijn portefeuille is dan ga ik er meteen mee aan de slag door of de mensen op

weg te helpen of het zelf uit te zoeken en het terug te koppelen. Toen de inwoners de wensen voor een nieuwe burgemeester konden achterlaten gebeurde daar ook niets mee, ondanks wekelijkse reclame in de lokale media. Ik doe er daarom ook eigenlijk niets mee.

Het raadslid geeft aan dat de neerwaartse spiraal inmiddels het dieptepunt wel heeft bereikt en hij er ook geen tijd in kan investeren.

Resumé

Op basis van 2 interviews kan worden geconcludeerd dat de responsiviteit van de raadsleden niet vergroot wordt door deze techniek. De respondenten vinden niet dat vertelhetderaad bijdraagt aan digitale participatie van inwoners. De beperkte participatie die er plaatsvindt heeft niet geleid tot concrete vergroting van de responsiviteit van deze raadsleden. Er kan worden geconcludeerd dat de twee respondenten vanuit zichzelf niet gemotiveerd zijn om te investeren in digitale participatie via vertelhetderaad.

Er is gesproken met verschillende stijlen, waarvan de ombudsman en volger niet voorkwamen in de voorkeuren. Er kan op basis van deze data niet worden geconcludeerd dat een bepaalde stijl een volstrekt andere opvatting heeft ten opzichte van de andere stijlen.

4.3.4 Raadspanel

In totaal deden er vijf respondenten uit Almere mee aan de enquête waarvan er drie bereid waren om ook mee te doen aan het interview:

Respondent	Gemeente	P	B	C	O	V	Democratiemodel
1	Almere	6	2	5	3	2	4
2	Almere	7	4	3	5	2	3
8	Almere	3	5	2	6	4	3

Het aantal deelnemers is cruciaal

R1, 2, 8

Deze respondenten gaven bij ePetities aan dat zij de website niet zo genuanceerd vonden. De respondenten geven aan dat zij het raadspanel, onder andere door de grote groep, qua legitimiteit en onderwerpen genuanceerder vinden.

Wij vragen het panel een aantal maal per jaar advies en stellen een thema aan de orde. Door deze vragen aan het panel voor te leggen hopen we de nuanceringen vanuit de samenleving naar boven te krijgen. Doordat er veel mensen meedoen vinden wij de adviezen wel zeker richtinggevend.

Alle drie de respondenten geven aan dat door de grootte van het raadspanel er minder twijfel over legitimiteit is.

Een respondent hecht met name veel waarde aan de hoeveelheid leden van het raadspanel. De respondent gaat er vanuit dat als er veel leden zijn van het raadspanel de klagers niet langer de overheersers zijn:

Hoe meer mensen hoe meer de meningen verdeeld zullen zijn, dus moeten we manieren zoeken om het raadspanel nog groter te laten worden. Hoe meer mensen meedoen hoe minder de klagers het voor het zeggen zullen hebben en hoe meer er ook de politieke verhoudingen zullen ontstaan. Voor mij is een uitspraak van het raadspanel een belangrijke richting.

De vraag aan inwoners wat zij zouden doen is met zo'n grote groep een belangrijke stem. Als er fundamentele onderwerpen zijn zoals bijvoorbeeld de koopzondag dan stellen we ons standpunt niet bij, maar over andere onderwerpen kan best gepraat worden.

Het raadslid geeft aan dat het een belangrijke uitspraak is, maar dat de grenzen liggen bij het verkiezingsprogramma of ideologische standpunten.

Resumé

Op basis van 3 interviews kan worden geconcludeerd dat de responsiviteit van de raadsleden niet vergroot wordt door deze techniek. De respondenten vinden dat raadspanel bijdraagt aan digitale participatie van inwoners. De beperkte participatie die er plaatsvindt heeft vraag naar nog meer deelnemers zodat de legitimiteit van de uitspraken van het panel wordt vergroot. In feite streeft men naar deelname van elke inwoner, maar vooralsnog zijn de uitspraken van het panel wel richtinggevend.

Er is gesproken met verschillende stijlen, maar op basis van deze data kan niet worden geconcludeerd dat een bepaalde stijl een volstrekt andere opvatting heeft ten opzichte van de andere stijlen.

4.4 Samenvattend

Hoe kijken raadsleden aan tegen de inzet van eParticipatie?

In hoofdstuk 2.4.2 zijn zes verwachtingen geformuleerd op basis van theoretisch onderzoek naar de versterking van de responsiviteit van gemeenteraadsleden voor eParticipatie. Voordat er wordt ingegaan op de vraag hoe raadsleden responsiever zijn door eParticipatie werd ingegaan op de verwachtingen om de vraag te beantwoorden hoe raadsleden aankijken tegen de inzet van eParticipatie.

Er kan worden geconcludeerd dat er op basis van het empirisch onderzoek geen verschil is waar te nemen in de manier waarop raadsleden aankijken tegen eParticipatie op basis van de vijf stijlen. Het aantal respondenten van het empirisch onderzoek is beperkt, waardoor er geen breed inzicht in de stijlen kan worden gegeven. Enerzijds komt dit door een oververtegenwoordiging van de partijpoliticus en de bestuurder, anderzijds komt dit door de kleine groep respondenten.

Eparticipatie die geen contacten met inwoners opleveren, of alleen een tegenbeweging organiseren, en naar de mening van de raadsleden niet constructief bijdragen aan de lokale democratie worden minder positief ontvangen.

Hoe gebruiken de gemeenten eParticipatie in het kader van versterking van de lokale democratie?

In dit onderzoek werden in totaal vier technieken ingezet.

In de eerste plaats is eParticipatie ingezet om de inwoners te informeren over besluiten van de gemeenteraad, door middel van watstemtmijnraad.nl. Het doel van watstemtmijnraad.nl is het beheren van de informatiekkanalen en het is de verantwoordelijkheid van de inwoners om deze informatie te ontvangen en verwerken.

eParticipatie wordt ook ingezet om digitale initiatieven of protesten te faciliteren en te begeleiden. Door middel van Petities.nl kunnen inwoners zelfstandig een initiatief starten en is het uiteindelijk doel om een petitie voor te leggen aan de gemeenteraad ter besluitvorming of ter overweging.

Door middel van eParticipatie via vertelhetderaad.nl wordt vormgegeven aan communicatie en discussie via internet met raadsleden. Het doel is om de inwoners laagdrempelig toegang te geven tot contact met de raadsleden, en daarnaast om op een webforum in discussie te gaan met raadsleden.

Het laatste doel van eParticipatie dat in dit onderzoek wordt beschreven is het raadspanel. Het raadspanel is gericht op een adviserende rol. Het panel worden door gemeenteraadsleden een stelling voorgelegd en het raadspanel geeft een adviserende opinie. Het is vervolgens aan de raadsleden om er wel of niet gebruik van te maken.

In welke mate is de gemeenteraad responsief door eParticipatie?

Op basis van de vier technieken kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

De respondenten geven aan dat zij, onafhankelijk welke stijl, geen positieve invloed op de responsiviteit ervaren door watstemtmijnraad.

De respondenten geven aan dat Petities.nl een positieve invloed heeft op de responsiviteit. De respondenten ondernemen actie aan de hand van de ePetities, ondanks dat er nog heel wat bedenkingen zijn over de legitimiteit en de onderwerpen van de petities. Er kan niet worden vastgesteld of bepaalde stijlen verschillen van elkaar.

De respondenten geven aan dat vertelhetderaad in geen enkele mate de responsiviteit van raadsleden vergroot. Deze vorm van eParticipatie wordt door geen van de raadsleden opgepakt, maar ook de inwoners laten het afweten.

De respondenten geven aan dat de adviezen en uitspraken van het raadspanel een richting zijn voor de thema's die aan de orde worden gesteld. De respondenten geven ook aan dat de grenzen liggen bij standpunten die ideologisch of programmatisch zijn vastgelegd.

5. Conclusie

Dit onderzoek begon met de doelstelling om meer inzicht te krijgen in de factoren ter versterking van de lokale democratie door digitale participatie.

In het theoretisch hoofdstuk werd de lokale democratie gedefinieerd en werden de verschillende stijlen van raadsleden benoemd. Op basis van de stijlen zijn er verwachtingen over de manier waarop de responsiviteit van raadsleden kan worden versterkt. In dit hoofdstuk zal daarom nogmaals kort uiteen worden gezet welke stijlen van raadsleden er zijn en welke verwachtingen daaraan kunnen worden gekoppeld.

Uit het onderzoek zijn een aantal thema's naar voren gekomen die overkoepelend zijn voor de meningen van de respondenten die over de verschillende cases zijn geïnterviewd. In dit hoofdstuk worden de thema's betrokken bij de conclusie over de mate waarin de digitale participatie heeft bijgedragen aan de responsiviteit van raadsleden.

5.1 Stijlen van raadsleden

Op basis van theoretisch onderzoek kunnen de vijf stijlen van raadsleden worden gedefinieerd, die elk op hun eigen manier omgaan met de democratische invloeden van inwoners uit de gemeente. Op basis van de democratiemodellen en de stijlen van de raadsleden zijn er een vijftal verwachtingen gekoppeld aan de stijlen. Deze verwachtingen zijn de basis om te onderzoeken of er bepaalde stijlen van raadsleden meer responsief zijn door bepaalde digitale participatie:

Ombudsman: de participatie van inwoners vindt bij voorkeur plaats door directe contacten via de email of een forum met discussies. De directe invloed van digitale initiatieven zoals petitieën worden omarmd en gesteund.

Verwachting 1: De vergroting van responsiviteit vanuit het perspectief van de ombudsman door eParticipatie is positief in technieken waarin inwoners direct participeren. De directe participatie past binnen perceptie 4.

Partijpoliticus: de participatie van inwoners moet serieus worden meegenomen in het proces, maar er is een eigen verantwoordelijkheid van de verkozen raadsleden. Directe democratische invloed wordt ingezet om inwoners betrokken te houden, maar de inhoudelijke koers van de partij blijft staan.

Verwachting 2: De vergroting van responsiviteit vanuit het perspectief van de partijpoliticus door eParticipatie is neutraal in technieken van eParticipatie. De koppeling aan perceptie 2 betekent dat de partijpoliticus van geen enkele soort directe participatie een positieve invloed op de responsiviteit heeft.

Bestuurder: de participatie van inwoners moet plaatsvinden in het ambtelijk voortraject, er moet vanuit de raadsleden vertrouwen zijn op hoor en wederhoor van de collegevoorstellen. Inwoners moeten wel betrokken zijn bij het democratisch proces, maar de verkozen raadsleden besturen de gemeente op basis van democratisch vastgestelde doelen.

Verwachting 3: De vergroting van responsiviteit vanuit het perspectief van de bestuurder door eParticipatie is neutraal. De koppeling aan perceptie 1 betekent dat de bestuurder van geen enkele soort directe participatie een positieve invloed op de responsiviteit heeft.

Coach: de directere democratische invloed van inwoners is veel waard, meer begrip en samenwerking tussen de verschillende werelden is belangrijk.

Verwachting 4: De vergroting van responsiviteit vanuit het perspectief van de coach door eParticipatie is positief in technieken waarin inwoners direct participeren binnen de grenzen van perceptie 3. In dit model staan technieken met directe invloed en participatie van inwoners centraal.

Volger: de volger heeft geen behoefte aan nieuwe inzichten en alternatieven. De loyaliteit aan de politiek leiders en/of ambtelijke organisatie staan voorop, daarbij mag er vanuit worden gegaan dat de besluiten uit zijn te leggen aan de inwoners.

Verwachting 5: De vergroting van responsiviteit vanuit het perspectief van de volger door eParticipatie is neutraal. De koppeling aan perceptie 1 betekent dat de volger van geen enkele soort directe participatie een positieve invloed op de responsiviteit heeft. De volger is niet op zoek naar participatie van inwoners en zal daarom geen vergrote responsiviteit vertonen.

Zoals al in het vorige hoofdstuk bleek was de opkomst van de respondenten erg laag en is er geen goede basis voor conclusies over de stijlen in combinatie met de modellen en daaraan gekoppelde verwachtingen. Het trekken van conclusies over deze verwachtingen vraagt meer kwantitatieve data.

5.2 Aspecten van eParticipatie

eParticipatie voegt nieuwe elementen toe aan participatie. Deze elementen zijn in hoofdstuk 2.3.4 al eerder aan bod gekomen. De raadsleden zullen aansluiting zoeken bij het discours op internet en tevens de responsiviteit willen vergroten voor de optimale eParticipatie, maar de onderzochte technieken lijken dit maar in beperkte mate te faciliteren.

In de eerste plaats worden de motivatie en beweging van inwoners niet in alle onderzochte technieken centraal gesteld. Bij het gebruik van vertelhetderaad en ePetities ligt de nadruk wel op de betrokkenheid. De respondenten herkennen de betrokkenheid van inwoners wel bij de ePetities en geven aan dat zij het belang van het eigen initiatief van inwoners zeer waarderen. In een specifiek geval resulteerde dit ook in ondersteuning van een alternatief plan met een onderzoek. In de andere onderzochte technieken blijkt weinig van de betrokkenheid van de inwoners.

Een ander belangrijk aspect is dat de behoefte van de inwoners centraal staat, waar de nadruk ligt op het oplossen van eigen problemen. De ePetities geven hiertoe een mooi instrument dat ook door de respondenten als positief wordt ervaren, onafhankelijk van de stijl van besturen. De technieken watstemmijnraad en het raadspanel geven geen ruimte om eigen problemen op te lossen maar zijn gericht op informatievoorziening en

advisering over politieke problemen. De respondenten geven aan geen invloed te ondervinden van watstemtmijnraad en maar in beperkte mate van het raadspanel.

Het gedrag van de inwoners is vluchtig en richt zich op een enkel onderwerp. De technieken van ePetities, het raadspanel en vertelhetderaad sluiten hierbij aan. Desondanks geven de respondenten aan dat zij met name van ePetities de vluchtigheid van het gedrag en de focus op een enkel onderwerp waarderen zolang het niet de schijn van een anti voorstel heeft. Het raadspanel richt zich met name op de vluchtigheid van peilen en daarna het onderwerp weer los te laten. Ook door dit instrument worden de respondenten responsiever, zij het binnen de kaders van het verkiezingsprogramma.

Inwoners hebben betere toegang tot informatie door watstemtmijnraad, kunnen sneller contact leggen door vertelhetderaad, kunnen adviseren door het raadspanel en kunnen zelf besluiten ontwerpen door middel van ePetities. Door het raadspanel worden er peilingen uitgevoerd onder betrokken inwoners over onderwerpen op de politieke agenda, waarvan de respondenten aan geven dat zij daar waarde aan hechten voor de besluitvorming. De ePetities moeten vooral alternatieven bieden en een positieve uitstraling hebben om bij de raadsleden sympathie los te krijgen. Over het algemeen zijn de ePetities geen terugtrekking van verkozen volksvertegenwoordigers maar worden juist opgevat als een welkome aanvulling in de politieke arena.

5.3 Eindconclusie

In het vorige hoofdstuk zijn, verspreid over de verschillende websites, een aantal thema's benoemd die bij meerdere respondenten belangrijk zijn. De volgende thema's kwamen aan bod:

Watstemtmijnraad

Archieffunctie: de website doet dienst als naslagwerk over besluiten. De respondenten vinden de website met name prettig om terug te zoeken.

Geen direct contact: er is geen direct contact met de inwoners over besluiten, dat is wat veel respondenten missen. De nuances en het uitleggen van het hoe en waarom zijn niet aanwezig.

ePetities

eParticipatie als politiek argument: inwoners participeren, wat een politiek argument is dat een rol gaat spelen bij de besluitvorming. Doordat inwoners participeren worden de besluiten gelegitimeerd.

eParticipatie als instrument voor nuances: door eParticipatie kunnen de nuances van de mening van inwoners worden gezocht en betrokken bij besluitvorming.

Vertelhetderaad

Geen aandacht voor de website: de respondenten besteden geen aandacht aan de website en er is een neerwaartse spiraal ontstaan. De interesse van de politici en inwoners raakte in een neerwaartse spiraal.

Raadspanel

Het aantal deelnemers is cruciaal: een groter aantal deelnemers geeft meer waarde omdat er meer nuances en minder klagers zijn vertegenwoordigd.

De thema's die uit de gesprekken terugkeren geven aan dat de diverse websites maar in beperkte mate invloed hebben op de respondenten. Zowel watstemtmijnraad als vertelhetderaad worden door de respondenten bijzonder slecht gewaardeerd als het gaat over responsiviteit. Afgaande op de thema's van de respondenten en de manier waarop er door de respondenten over deze twee websites wordt gepraat kan er worden geconcludeerd dat zowel watstemtmijnraad als vertelhetderaad de responsiviteit van de raadsleden niet hebben versterkt.

De centrale vraag van dit onderzoek *'In welke mate draagt digitale participatie van inwoners bij aan de versterking van de responsiviteit van de gemeenteraadsleden?'* kent geen eenduidig antwoord.

In de vorige paragraaf kwam naar voren dat er onvoldoende respondenten zijn in het onderzoek om de verschillende stijlen van raadsleden te kunnen onderscheiden in mate van responsiviteit. De theoretische verwachtingen over de invloed van stijlen en democratiemodellen kunnen niet empirisch worden onderbouwd.

De thema's die door de respondenten worden aangedragen over de websites geven wel voldoende informatie om uitspraken te doen over de versterking van de responsiviteit van de respondenten door digitale participatie van de inwoners. De politieke participatie kent een aantal kenmerken zoals deze eerder in de verkende literatuur zijn behandeld:

Politieke participatie:

- Protest van inwoners tegen een specifiek voorstel of beleid
- Het gebruik van een website voor het organiseren van politieke acties
- Inwoners pleiten voor brede politieke veranderingen
- Binnen sociale netwerken wordt gediscussieerd over politieke onderwerpen
- In de publieke sfeer wordt gediscussieerd over politieke onderwerpen
- Er worden adviserende instrumenten ingericht voor het kiezen van een partij

Het protest van inwoners tegen een specifiek voorstel komt naar voren in de ePetities waar de respondenten aangeven dat de participatie van inwoners wel degelijk effect sorteert als het gericht is op een alternatief en niet alleen gericht is op het afwijzen van een voorstel. De respondenten zoeken door middel van de digitale petitie ook de nuances in de argumenten en kunnen op basis van een peiling van het raadspanel ook testen in welke mate er weerstand is tegen een voorstel. Het protest van de inwoners wordt door watstemtmijnraad en vertelhetderaad niet georganiseerd.

Het gebruik van ePetities is gericht op het organiseren van politieke acties. De respondenten staan open voor deze politieke acties als zij gericht zijn op een alternatief of nieuw voorstel. De respondenten zijn in het verleden ook ingegaan op een ePetitie en deze vorm van participatie van inwoners wordt gewaardeerd.

Het pleiten van brede politieke veranderingen via eParticipatie is in dit onderzoek niet gevonden. Zowel het raadspanel als de ePetities gaan in op specifieke onderwerpen en worden niet gebruikt voor brede veranderingen, de onderwerpen die worden aangehaald zijn niet breed georiënteerd maar juist specifiek.

De discussie over politieke onderwerpen wordt door de respondenten niet in digitale netwerken gevoerd maar wordt door direct contact met de inwoners opgelost. De publieke digitale sfeer op vertelhetderaad werd door de respondenten en inwoners niet gebruikt. De politieke participatie van inwoners in discussies lijkt zich niet te lenen voor eParticipatie.

Watstemmijnraad is een adviserend instrument dat is ingericht op de weergave van het stemgedrag. De inzichten van dit instrument kunnen kiezers helpen bij de oriëntatie op de politieke partijen en kunnen daardoor mogelijk adviserend optreden bij het kiezen van een partij. De respondenten geven in dit onderzoek aan dat deze adviserende instrumenten geen invloed op hen hebben gehad waar het gaat over responsiviteit.

Resumé

De digitale politieke participatie van inwoners heeft, zo blijkt uit dit onderzoek, wel degelijk invloed op de responsiviteit van raadsleden. Door middel van ePetities en het raadspanel kunnen de inwoners protesteren tegen voorstellen, alternatieven aandragen, adviseren en ook acties organiseren. De participatie die gericht is op nuances, alternatieven en niet enkel een tegengeluid lijkt de meeste invloed te hebben op de raadsleden. Daarmee kan de aanvullende verwachting worden bevestigd:

Een raadslid is alleen responsiever door rolbevestigende eParticipatie.

De eParticipatie van inwoners die bijdraagt op de hierboven beschreven manier heeft een positief effect op de responsiviteit van de raadsleden. Een raadslid wordt responsiever door digitaal participerende inwoners die zijn rol als gekozen volksvertegenwoordiger ondersteunen en de opvattingen versterken. Op deze manier wordt participatie gebruikt om onderwerpen en besluitvorming te nuanceren en kan de participatie van inwoners worden ingezet als politiek argument in de besluitvorming.

Dit onderzoek heeft geïnventariseerd welke technieken van eParticipatie er worden ingezet en op welke manier daarmee door de raadsleden wordt omgegaan. Op basis van het onderzoek kunnen voorzichtige conclusies worden getrokken over de responsiviteit van raadsleden. Door nadere bestudering van grotere aantallen raadsleden over een langere periode kan er meer data worden aangedragen om uitspraken te doen over de responsiviteit van raadsleden. In de volgende paragraaf worden enkele suggesties voor vervolgonderzoek gedaan.

5.4 Vervolgonderzoek

In paragraaf 1.6 werd ingegaan op het belang van eParticipatie, waar nog veel vragen waren over de versterking van de democratie. In dit onderzoek is gekeken naar de mate waarin de lokale democratie hierdoor kan worden versterkt. De beperkte bijdrage die dit onderzoek levert aan de kennis over de responsiviteit van gemeenteraadsleden door eParticipatie kan door vervolgonderzoek worden vergroot.

Dit onderzoek is beperkt in het aantal onderzoekers, respondenten, technieken en gemeenten. De conclusies zijn daarom gebaseerd op een beperkte analyse, die is geformuleerd met de middelen die beschikbaar waren.

Voor een vervolgonderzoek zijn er een aantal vervolgvragen waar in dit nog geen antwoord op kwam:

Welke verhoudingen zijn er in de lokale democratie tussen de verschillende stijlen? Een uitgebreid onderzoek naar de aanwezigheid van diverse stijlen zou kunnen aantonen dat er (on-) evenredige verhoudingen bestaan tussen de vertegenwoordiging van de stijlen in de gemeenteraden van Nederland. Dit kan grote gevolgen hebben voor de manier waarop participatie, eParticipatie in het bijzonder, invloed heeft op de responsiviteit van politici.

Welke toewijding van raadsleden en inwoners is er nodig om een bepaalde eParticipatie succesvol te maken en houden? Door langdurig te kijken naar een good practice van eParticipatie over een langere tijd ontstaat er meer inzicht in een succesvolle eParticipatie die duurzaam is.

Is er verschil in de responsiviteit van politieke ambtsdragers van verschillende bestuurslagen door eParticipatie? In dit onderzoek is gekeken naar raadsleden, maar hoe zit het met de Provinciale Staten, waterschappen, de Tweede Kamer, de Eerste Kamer en Europees?

Voor het uitvoeren van dergelijke onderzoeken zijn er op basis van dit onderzoek een aantal aanbevelingen te geven:

- Voor er een nieuw onderzoek plaatsvindt moeten er eerst meer gemeenten meedoen met eParticipatie. Er zijn weinig gemeenten die aanhaken in de grote projecten, waardoor het aantal technieken en gemeenten zeer beperkt is.
- De huidige technieken zijn jong, het is aan te raden te wachten totdat er een paar jaar ervaring is met gebruikers en raadsleden. Monitor een aantal projecten.
- In een nieuw onderzoek moet er een grotere populatie met hogere opkomst zijn, zodat alle stijlen zijn vertegenwoordigd en er kwantitatief meer data is.
- Er kan onderzoek worden gedaan of inwoners wel bekend zijn met de huidige technieken en of er misschien aparte technieken zijn waar de gemeente in kan meedoen zonder het zelf te moeten bedenken.

5.5 Aanbeveling voor gemeenten

In paragraaf 1.6 werd ingegaan op de vormgeving van de volksvertegenwoordigende rol van raadsleden en de belangrijke rol die participatie in de lokale democratie speelt.

Reflecterend op de uitkomsten van dit onderzoek kan worden geconcludeerd dat het vormgeven van eParticipatie met het doel op vergroting van de responsiviteit geen simpele opgave is. Er zal moeten worden gestreefd naar maatwerk voor raadsleden en toegankelijkheid voor inwoners, dit zijn enkele belangrijke factoren die het succes van eParticipatie vormgeven. In de snel veranderende wereld van het internet zullen de gemeenten en raadsleden snel aansluiting moeten zoeken voor zij de boot missen en nieuwe generaties inwoners geen verbindingen met de gemeente zien in hun digitale wereld.

Voor het opstarten of doorstarten van eParticipatie in een gemeente zijn er een aantal aanbevelingen te geven die een gemeente moeten helpen met het vergroten van de responsiviteit van de raadsleden:

1. Stel als gemeente vast welke onderwerpen geschikt kunnen zijn voor grootschalige eParticipatie door inwoners. Doe dit door na te vragen bij inwoners of een voorstel ook daadwerkelijk tot discussie leidt.
2. Stel als gemeente vast welke behoefte de raadsleden hebben in eParticipatie: wat willen de raadsleden? Willen en kunnen ze meedoen? Wat doen zij al zelf en is daar een uitbreiding gewenst?
3. Als er vaststaat dat de responsiviteit van de raadsleden kan worden vergroot door een vorm van eParticipatie en de inwoners het onderwerp belangrijk vinden, dan is het aan te bevelen om een techniek in te schakelen die kan voldoen aan de procesvoorwaarden uit hoofdstuk 2.3.

Literatuurlijst

Boeken en artikelen

Arend, S.H. van der, *pleitbezorgers, procesmanagers en participanten*, Gouda, 2007

Boogers, M., *Lokale politiek in Nederland. De logica en dynamiek van plaatselijke politiek* Lemma, Den Haag, 2007.

Bovens, M.A.P. e.a. *Openbaar bestuur*, Kluwer, Alphen aan de Rijn, 2001

Derksen, W en Schaap, L. , *Lokaal bestuur*, vijfde druk. Den Haag 2007

Documentatiecentrum nederlandse politieke partijen 16/1/08

Edelenbos, J. En Monnikhof, R. *Lokale interactieve beleidsvorming. Een vergelijkend onderzoek naar de consequenties van interactieve beleidsvorming voor het functioneren van de lokale democratie*. Lemma, Utrecht, 2001

Edwards, A. *De gefaciliteerde democratie, Internet, de burger en zijn intermediairen*. Lemma, Utrecht, 2003

Edwards, A.R. *Re-Intermediating the Councillors? Tensions and New Connections Between Representative and Participatory Democracy in Local Government*. EGPA Conference: Bern (2005, augustus 31 - 2005, september 03)

Eerenbeemt, F. Van den, en Yung, L. *Besturen met visie, de stad in de informatiesamenleving*, SDU, Den Haag, 1998

Hartman, I. *burgerschap en patronen van politieke participatie*, Aksant, 2008

Haverkamp, *een studie naar gemeentelijke motieven voor gebruik eparticipatie*, 2007

Hofman, J. *de autocipatieladder*, 2000

Kenniscentrum Grote Steden, *ICT en burgerparticipatie*, Veenman, Rotterdam, 2005

Meijer, A. *E-democracy: een pleidooi voor het waarderen van weerstand*, Keynote speech bij lancering van Epetities en watstemtmijnraad.nl, Almere, 16 juni 2008

Meijer, A. ,Burger, N., Ebbers, W., *Mapping Participatory Practices on the Internet* Electronic Journal of E-Government Volume 7 issue 1, 2009

Michels, A. *Debating Democracy: The Dutch Case* Acta Politica 43, blz.472-492, 2008

Mulder, B., *pleidooi voor nieuwe burger*, ongedateerd

Nillessen, T., *de creatie van maatschappelijk draagvlak*, Eindhoven, 2009

Neelen, G.H.J.M. e.a., *de bestuurlijke kaart van Nederland*, Coutinho, Bussum, 2003

Pieterse Rikkerink, *Multi-Channelling bij Nederlandse gemeenten*, Telematica Instituut, 2009

Prensky, M., *Digital Natives, Digital Immigrants*, in: *On the Horizon*, MCB University Press, Vol. 9 No. 5, October, 2001

Propper, I. En Steenbeek, D. *De aanpak van interactief beleid: elke situatie is anders*. Coutinho, Bussum, 2001

Rodenburg, K. J. en Waard, H. de, *Burger en Politiek*, Garant, Antwerpen, 2007

TNO, *Verschuivende panelen*, Delft, 2003

TNO, *Naar een 'User Generated State'?* Delft, 2008

Tops, P. En Zouridis, S. *De binnenkant van politiek*, Atlas, Amsterdam, 2002

VNG, *op het tweede gezicht*, Den Haag, 2009

VNG commissie gemeentewet en grondwet, 2007, de eerste overheid

Yin, R.K. *Case Study Research*, SAGE, Londen, 1994

Internet:

- Steinberg, T., laatst bekeken op 2 april 2010
www.binnenlandsbestuur.nl/vakgebieden/e-goeroe-%E2%80%98hou-het-simpel%E2%80%99.136173.lynkx
- Bert Mulder, laatst bekeken op 13 januari 2010
http://burger.overheid.nl/files/essay_bert_mulder.pdf
- Petities.nl, laatst bekeken op 13 januari 2010
www.petities.nl
- Publiek Politiek, laatst bekeken op 20 december 2009
<http://www.publiek-politiek.nl/Info-over-politiek/Verkiezingen/Opkomstcijfers>
- Raadspanel Almere, laatst bekeken op 1 februari 2010
http://gemeenteraad.almere.nl/raadspanel/wat_is_raadspanel
- Scompany, laatst bekeken op 13 januari 2010
<http://www.inactiemetburgers.nl/inhoud/eparticipatie-bij-nederlandse-gemeenten>
- Slideshare, laatst bekeken op 20 december 2009
<http://www.slideshare.net/lykle/web20-voor-bibliotheekservice-fryslan>
- Thesistools.com, laatst bekeken op 20 januari 2010
www.thesistools.com
- VNG dienstverlening, laatst bekeken 20 december 2009
http://www.vng.nl/Documenten/Extranet/Gemeentelijke%20dienstverlening/multichanneling_bij_gemeenten.pdf

- Vertelhetderaad.nl, laatst bekeken op 1 februari 2010
www.vertelhetderaad.nl
- Watstemmijnraad.nl, laatst bekeken op 13 januari 2010
www.watstemmijnraad.nl